
UDK: 94(496.02)

81'38

929 Porfirogent, K.

Izvorni znanstveni članak

Primljen 21. XI. 2017.

TEUTA SERREQUI JURIĆ

Odjel za klasičnu filologiju Sveučilišta u Zadru

tserreqi@unizd.hr

STILSKE RAZINE U DJELIMA KONSTANTINA PORFIROGENETA

Sažetak

Pitanje autorstva književnoga korpusa sačuvana pod imenom bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta (913. – 959.) zaokuplja proučavatelje carevih spisa više od jednoga stoljeća. Sumnje u carevo autorstvo ponajviše proizlaze iz različitih stilskih razina njegovih spisa, što je u recentnijim istraživanjima dovelo do toga da se Porfirogenetu osporavalo autorstvo većine djela. U radu se razmatraju stilske osobitosti onih dijelova *Corpusa Constantineuma* u kojima je, po mišljenju relevantnih stručnjaka, Porfirogenet imao vlastiti stvaralački udio. Dobiveni rezultati pokazuju da je Konstantin pisao u otprilike šest različitih stilskih razina te da su pojavu različitih stilskih izričaja uvjetovale književna vrsta, tematika građe kao i okolnost komu su djela bila adresirana. Zajedničke stilske osobitosti koje su prisutne u razmatranim dijelovima carevih spisa idu u prilog tomu da bi u ovome slučaju mogla biti riječ o istome autoru koji je varirao svoj stil pisanja.

Ključne riječi: Konstantin VII. Porfirogenet; stilske figure i tropi; stilske razine; autorstvo

Uvod¹

Kada govorimo o korpusu koji književna tradicija pripisuje bizantskomu caru Konstantinu VII. Porfirogenetu (913. – 959.), ono što i nakon više od jednoga stoljeća istraživanja ostaje predmetom prijepora u suvremenim znanstvenim krugovima, pitanje je autorstva Konstantinovih spisa. Mišljenja oko toga što je sam car napisao ostala su još uvijek neusklađena, a rasvijetliti to pitanje ponekad nam se čini gotovo nemogućim jer je poznato kako je Porfirogenet oko sebe imao niz učernih ljudi koji su mu asistirali u književno-znanstvenome radu,² a i sami naslovi djela, iz kojih se teško može razaznati koliki je udio careva vlastitog rada, a koliki njegovih pomoćnika, mogli bi nas obeshrabriti u tome pokušaju.³ Pridodamo li tomu i problem različitih stilskih razina, koji je

¹ Ovaj je rad u skraćenom obliku izložen na međunarodnome znanstvenom skupu *Natales grate numeras?*, Zadar, 7. i 8. travnja 2017. Dijelovi ovoga rada temelje se na prerađenim i dopunjenim poglavljima doktorske disertacije Teute Serreqi Jurić (2016: 1-2, 25-30, 189-249, 278-291).

² Imena većine Porfirogenetovih suradnika koji su boravili na carevu dvoru zasad ostaju anonimna. Poznati su nam samo Josip Genezije, koji je na Konstantinov nalog između 945. i 959. sastavio četiri knjige *Povijesti careva* (Βασιλείαι), te Teodor Dafnopat, nositelj titule magistra i obnašatelj drugih visokih dužnosti za vladavine Romana I., Konstantina VII. i Romana II., kojemu se pripisuje drugi dio šeste knjige kronike *Theoph. Cont.* i koji je možda mogao sastaviti govor *De imag. Edessena* te govor održan prigodom prijena relikvija sv. Grgura iz Nazijanza iz Kapadokije u Konstantinopol.

³ Ilustracije radi, navest ćemo neke od njih. Naslov *Vita Bas.* glasi: „Povijesno razlaganje života i djela slavnog cara Bazilija, koje je njegov unuk Konstantin, u Bogu car Rimljana, marljivo skupivši iz različitih izlaganja *priložio onomu koji piše.*“ (*Vita Bas.*, tit. 1-6, ed. Ševčenko: ιστορική διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων Βασιλείου τοῦ αἰοδίου βασιλέως, ἦν Κωνσταντίνος βασιλεὺς ἐν θεῷ Ῥωμαίων, ὁ τοῦτου υἱόνος, φιλοπόνως ἀπὸ διαφόρων ἀθροίσας διηγημάτων τῶν γράφοντι προσανέθετο.) Kronika *Theoph. Cont.* ročinje nepotpuno čitljivim naslovom „Ljetopis napisan po naredbi Konstantina, kristoljubivog i u grimizu rođenoga gospodara, sina Leona, premudroga gospodina i vladara ... započinjući gdje je prekinuo Teofan.“ (*Theoph. Cont.*, str. 3, tit. 1-7, ed. Bekker: χρονογραφία συγγραφείσα ἐκ προστάγματος Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου καὶ πορφυρογεννήτου δεσπότη, υἱοῦ Λέοντος τοῦ σοφωτάτου δεσπότη καὶ αὐτοκράτορος *** ἀρχομένη ὅπου ἔληξε Θεοφάνης.), a Konstantinova je uloga dodatno pojašnjena podnaslovom „Pojedinačno je osnove o njima marljivo sabrao isti car Konstanin i pregledno izložio.“ (*Theoph. Cont.*, str. 3, tit. 11-12: τῶν δὲ καθ' ἕκαστα τὰς ὑποθέσεις ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Κωνσταντίνος φιλοπόνως συνέλεξε καὶ εὐσυνόπτως ἐξέθετο.) U nastavku kronike, u uvodnome poglavlju, znakovita je rečenica koja govori o carevu pisanju rukom njegova pomoćnika: „*Pripovijedaš sam, uzevši jedino našu ruku sebi na pomoć*, što su proživjeli oni prije tebe.“ (*Theoph. Cont.*, str. 4, 15-16: ιστορεῖς δὲ αὐτὸς, χεῖρα μόνως λαβὼν ἡμῶν διακονουμένην σοι, ὅσα τοῖς

još davno uočen, nije neobično da djela tradirana kao Porfirogenetova i dalje izazivaju nedoumicu oko toga tko ih je uistinu napisao.⁴

Gledajući povijest proučavanja *Corpusa Constantineuma*, možemo izdvojiti čitav niz dragocjenih radova u kojima su iznesene bitne spoznaje na područjima datacije i autorstva Konstantinovih spisa.⁵ S druge strane, istraživači su se osjetno manje bavili problematikom nejednakih stilskih razina. Pritom neizostavno treba spomenuti Gyulu Moravcsika (1939), koji je prvi s jezičnoga aspekta dublje proučio Konstantinov literarni opus i time dao ne samo vrijedan uvid u njegove jezične osobitosti nego i stvorio čvrsti temelj za proučavanje njegovih stilskih obilježja,⁶ te Luigia Tartagliu (1982), koji u kraćim crtama uspoređuje stil *De adm. imp.*, *De cerim.* i *Vita Bas.*, analizirajući njihova odabrana sintaktička i leksička obilježja kao i uporabu nekih stilskih figura i tropa. Jedini koji je dublje zašao u ovu problematiku bio je Ihor Ševčenko (1992: 184 i bilj. 44), primijetivši kako je car, ako je autentično sve što mu se pripisuje,

πρὸ σοῦ βεβίωται.) Govor napisan prigodom prijenosa relikvija sv. Grgura iz Nazijanza iz Kapadokije u Konstantinopol sadrži sljedeći naslov: „Poslanica kao od cara Konstantina Porfirogeneta na brzu ruku sastavljena i odaslana velikom Gregoriju Teologu, kad bijaše donošen.“ (11, 1-4, ed. Darrouzès Westerink: ἐπιστολή ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου σχεδιασθεῖσα καὶ ἀποσταλεῖσα τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ ἡνίκα ἀνεκομίζετο.) Prijevod svih citata s grčkoga jezika u radu je moj.

⁴ Razmatrajući jezične osobitosti *Vita Bas.*, *De adm. imp.* i *De cerim.*, prvu sumnju u autorstvo carevih spisa izrazio je Tycho Mommsen (1895: 449, bilj. 190 i 522-523, bilj. 41). Uočivši da upotreba prijedloga u *De adm. imp.* i *De cerim.* obiluje barbarizmima, dok je u *Vita Bas.* pravilna, Mommsen se s pravom zapitao jesu li ova djela proizišla iz pera istoga autora.

⁵ Ovdje izdvajamo samo neke: A. Rambaud (1870: 51-174), K. Krumbacher (1897: 252-264, 347-349), J. B. Bury (1907), J. B. Bury (1908), G. Ostrogorsky (1953), I. Ševčenko (1978), H. Ahrweiler (1981), Gy. Moravcsik (1983: 356-390, 540-544), P. Lemerle (1986: 310-343), a u novije vrijeme J. Signes Codoñer (1989), J. Haldon (1990: 45-68), I. Ševčenko (1992), E. Anagnostakis (1999), P. Varona (2010).

⁶ Uzevši u obzir careva četiri najveća prozna djela te govorničke spise, Moravcsik (1939: 515-516) je uočio kako su govori napisani arhaizirajućim grčkim jezikom i visokim stilom bizantske retorike. Njima bi od proznih djela najbliži bili *Vita Bas.* i *De them.*, čiji je jezik ipak manje izvještačen, no dosljedni su pravilima antičke gramatike te u njima nema vulgarizama. S druge strane, od prethodno nabrojanih djela bitno odudaraju *De adm. imp.* i *De cerim.*, koji su većim dijelom napisani govornim jezikom svojega vremena i prepuni vulgarizama.

pisao u bar pet različitih stilova.⁷ No, za razliku od svojih prethodnika,⁸ Ševčenko prilikom razmatranja stilske raznolikosti Porfirogenetovih spisa ide u suprotnu krajnost, osporavajući caru autorstvo većine djela.⁹

Takvo konfuzno stanje glede pripisivanja i negiranja autorstva caru, kao i nedostatak iscrpnijih istraživanja i detaljnijih studija o stilskim obilježjima Konstantinovih spisa, svakako su poticajno ozračje da se careva djela dublje prouče sa stilističkoga aspekta ne bi li iz toga izronila spoznaja o tome je li uopće moguće da je isti autor mogao pisati toliko različitim stilovima. Stoga ćemo u ovome istraživanju, uzimajući u obzir Ševčenkove spoznaje, no ne isključivo i nužno, na temelju stilskih osobitosti spisa iz Konstantinova opusa, u čijem je nastanku car osobno

⁷ Od carevih djela koja su pisana različitim stilovima Ševčenko kao primjer navodi pisma razmijenjena s Teodorom iz Kizika, *Vita Bas.* i govor *De imag. Edessena*, uvodno poglavlje *De cerim.*, dijelove *De adm. imp.* (uvodno poglavlje, pogl. 1, 4-24, pogl. 13, 12-200), dijelove *De them.* (uvodno poglavlje i ostali dijelovi) te vojne govore. Pri traženju stilskih osobitosti Ševčenko (1992: 185, bilj. 46, 187, bilj. 49) je ponajviše usmjeren na zajedničke leksičke i frazeološke paralele, ne dajući pritom jasnije tumačenje koja bi careva djela pripadala višoj razini stilskoga izričaja, a koja nižoj. Osim Moravcsika, Tartaglie i Ševčenka, stilskih se osobitosti nekih Porfirogenetovih djela dotiču i radovi koje navodimo u nastavku. O jezičnim i stilskim značajkama dalmatinskih poglavlja *De adm. imp.*, koje bi mogle ukazivati na posebna pisca, vidi M. Lončar (2002a: 102-105) i M. Lončar (2002b). Sažet prikaz najvažnijih jezičnih, sintaktičkih i stilskih obilježja *Vita Bas.* nudi *index graecitatis* Ševčenkova izdanja (2011: 367-383). Iscrpan pregled sintaktičkih, leksičkih i stilskih osobitosti *Vita Bas.* i *De them.* donosi Serreqi Jurić (2016: 116-341).

⁸ Većina stručnjaka ne dovodi pod sumnju Porfirogenetovo autorstvo, pripisujući ga što caru osobno, što suradnji s pomoćnicima (A. Rambaud, F. Hirsch, T. Mommsen, K. Krumbacher, J. B. Bury, Gy. Moravcsik, G. Ostrogorsky, P. Lemerle, H. Ahrweiler, A. Toynbee, H. Hunger, L. Tartaglia, J. Signes Codoñer, J. Haldon, E. Anagnostakis i drugi).

⁹ Ševčenko (1992: 184-185 i bilj. 46) smatra da autor *Vita Bas.* nije Porfirogenet, već ista osoba koja je sastavila govor *De imag. Edessena*, pri čemu kao dokaz podastire oko dvadeset i pet leksičkih i frazeoloških paralela koje je uočio u obama djelima. Što se tiče *De them.* i *De cerim.*, samo bi uvodna poglavlja bila careva. Od ostalih govora sačuvanih pod carevim imenom vojni govori pokazuju samo nekoliko leksičkih sličnosti i nijednu stilsku u odnosu na ostale dijelove Konstantinovih spisa, dok je za govor održan prigodom prijenosa relikvija sv. Ivana Zlatoustoga još u prethodnim istraživanjima potvrđena sumnja u Porfirogenetovo autorstvo (Ševčenko, 1992: 187, bilj.49). Kada je riječ o govoru sastavljenom prigodom prijenosa relikvija sv. Grguru iz Nazijanža iz Kapadokije u Konstantinopol, problematičan je već sami njegov naslov, koji nam ujedno onemogućuje pripisati ga Konstantinu. Ševčenko (1992: 176, 182 i bilj.40) zaključuje kako se izvornim Konstantinovim zapisima mogu smatrati samo careva pisma razmijenjena s prijateljem Teodorom te određeni dijelovi *De adm. imp.*, odnosno uvodno poglavlje, pogl. 1, 4-24 te pogl. 13, 12-200.

sudjelovao,¹⁰ pokušati odgonetnuti o koliko je stilskih razina riječ te u okvirima tih saznanja careva djela smjestiti na hijerarhijsku ljestvicu u skladu sa stilskim značajkama koje se u njima uočavaju. Kako se problem različitih stilskih razina nužno isprepliće s pitanjem autorstva carevih djela, nastojat ćemo se približiti odgovoru i na pitanje koji su razlozi uvjetovali pojavu različitih stilskih izričaja i jesu li razlike tolike da bi morale neizostavno ukazivati na različite autore ili bi, pak, isti autor mogao varirati svoj stil pisanja u nadi da će time na svoje pravo mjesto biti posložena barem jedna od kockica u mozaiku zagonetke oko Porfirogenetova autorstva.

1. Korpus istraživanja

Proučavajući Porfirogenetovu literarnu ulogu, znameniti je njemački bizantolog Karl Krumbacher (1897: 252-253) još krajem 19. stoljeća istaknuo kako se ona kreće u rasponu od poticanja pozitivna okruženja za književni rad sve do *ich-forme*, no teško je povući granicu među tim stupnjevima te odrediti razinu careva osobnog angažmana.¹¹ Pozamašan je broj djela povezanih s Konstantinovima imenom strukturirao u dvije grupe:

- djela koja je car sam napisao ili osobno sudjelovao u njihovu nastanku¹²

¹⁰ O korpusu na kojem je provedeno istraživanje vidi niže u nastavku rada.

¹¹ Pregledi Porfirogenetovih djela u: K. Krumbacher (1897: 252-264, 347-349), A. Toynbee (1973: 575-598), R. Katičić (1977: 332-333), H. Hunger (1978: I/339-343, 360-367, 532-533; II/96, 265-266, 273, 305-306, 329, 334-335, 447, 455-457), Gy. Moravcsik (1983: 356-390, 540-544), P. Lemerle (1986: 310-343).

¹² Osim izgubljenoga djela o vremenskoj prognozi Βροντολόγιον καὶ σεισμολόγιον, tu bi spadao fragmentarno sačuvan vojni priručnik Στρατηγικὸν περὶ ἔθῶν διαφόρων ἔθῶν, religiozna poezija Ἐξαποστειλάριον, govori *Oratio de translatione Chrysostomi* i *De imag. Edesena*, govor održan prigodom prijenosa relikvija sv. Grgura iz Nazijanza, dva svečana vojna govora održana bizantskoj vojsci krajem careve vladavine te četiri prozna djela, *De them.*, *Vita Bas.*, *De adm. imp.* i *De cerim. Appendix II* prvoj knjizi *De cerim.* u Bonnskome izdanju koji je priredio Johann J. Reiske (1829), prepoznat je kasnije kao zasebno carevo djelo nazvano *De expeditione*.

- zbirke tekstova odnosno izvadaka iz starijih klasičnih ili bizantskih grčkih autora te spisi enciklopedijske naravi sastavljeni na carev nalog¹³

Ograničeni tim saznanjima u ovome smo istraživanju nužno upućeni na onaj dio Konstantinove književne ostavštine u čijem je nastanku car imao vlastiti udio; osvrnut ćemo se, stoga, na ona mjesta u carevim spisima koja su pisana u prvome licu ili gdje se car obraća svojem sinu i koja se, kao što je to uočeno u prethodnim komentarima, s velikim pravom mogu smatrati Konstantinovima (Moravcsik, 1939: 518; Ševčenko, 1992: 176, 182 i bilj. 40). Pored carevih pisama razmijenjenih s prijateljem Teodorom iz Kizika to su svakako i uvodna poglavlja u *De cerim.* i *De them.* te uvodno poglavlje, pogl. 1, 4-24 i pogl. 13, 12-200 u *De adm. imp.*,¹⁴ razlog zbog kojega su, osim spomenutih mjesta, izostavljeni ostali dijelovi tih triju spisa leži u tome što su ta djela kompilacijskoga karaktera i u svojoj su glavnini sastavljena iz starijih izvora.¹⁵ Na starijim se vrelima temelji i veći dio vojnoga priručnika *De expeditione*, dok se Konstantinu pripisuju prolog i još jedno mjesto u spisu adresirano Romanu (C, 8-53 i 607-617, ed. Haldon), koji će također biti analizirani. Promotrit ćemo u cjelini i biografiju Porfirogenetova djeda Bazilija *Vita Bas.* gdje se prvo lice, osim u uvodnome poglavlju koje se također

¹³ U ovu bi skupinu spadali zbirka pravnih tekstova Τὰ Βασιλικά, tematske zbirke izvadaka iz starijih autora *Excerpta*, poljodjelska zbirka Γεωπονικά, medicinski priručnik Ἱατρικά, veterinarsko-medicinski priručnik Ἱππιατρικά, izvadak iz Aristotelove *Povijesti životinja* (Τῶν Ἀριστοτέλους περὶ ζῶων ἐπιτομή), Βασιλεῖαι Josipa Genezija te kronika *Theoph. Cont.*, u sklopu koje se kao peta knjiga nalazi *Vita Bas.*, životopis Porfirogenetova djeda Bazilija.

¹⁴ Pored spomenutih dijelova iz *De adm. imp.* koje ponajviše smatra Konstantinovima, Ševčenko (1992: 188, bilj. 51) među mjestima u ostatku istoimenoga spisa, gdje je upotrijebljeno prvo lice ili se car obraća sinu, navodi i poglavlja 43/2, 45/68, 75, 102, 105 i 46/167.

¹⁵ Usp. *apparatus fontium* i *Fontes et testimonia* u Pertusijevu izdanju *De them.* (1952: 203–205) te *Index of Sources and Parallel Passages* u izdanju *De adm. imp.* koje su priredili Moravcsik i Jenkins (1967: 337–341). Vogtovo izdanje *De cerim.* (1967) ne nudi *apparatus fontium* ni *index locorum*, no Moravcsik (1983: 381) nam donosi podatak da je dijelove spisa koji se odnose na sina Romana i uvodno poglavlje napisao sam car, dok su ostatak djela sastavili carevi suradnici, pri čemu je nepoznati redaktor djelo dopunio Porfirogenetovim materijalima i kasnijim tekstovima koji potječu iz vremena cara Nikefora II. Foke, a neka su poglavlja preuzeta iz izgubljenog djela Petra Patricija (6. st.), iz *Ekthesis*a Epifanija s Cipra (4. st.) te iz Filotejeva *Kletorologiona* (9. st.).

pripisuje samomu caru, javlja na samo još jednome mjestu,¹⁶ svečane vojne govore održane krajem Porfirogenetove vladavine te na carev nalog sastavljen govor *De imag. Edessena*, koji je održan prigodom obilježavanja dana povratka čudotvorne Kristove slike iz Edese u Konstantinopol 944. godine (Moravcsik, 1983: 361; Lemerle, 1986: 314). Pored tih dvaju govora književna nam tradicija pod Konstantinovim imenom donosi još dva – *Oratio de translatione Chrysostomi*, održana najvjerojatnije povodom petstote obljetnice prijenosa relikvija sv. Ivana Zlatoustoga (Moravcsik, 1983: 361), te govor napisan prigodom prijenosa relikvija sv. Grgura iz Nazijanzena iz Kapadokije u Konstantinopol, no situacija je oko autorstva tu također zamršena. Već nas sami naslov potonjega govora obeshrabruje i sprječava pripisati ga samomu caru,¹⁷ dok su, što se tiče prvoga, znanstvenici u prethodnim istraživanjima također izrazili sumnju u Konstantinovo autorstvo (Lemerle, 1986: 313–314; Ševčenko, 1992: 187, bilj. 49). Upravo iz navedenoga razloga ti govori također nisu uključeni u korpus na kojem je istraživanje provedeno.

2. Stilske razine u Konstantinovim spisima

2. 1. Korespondencija s Teodorom iz Kizika

Početna točka za razmatranje Porfirogenetova stila neizostavno trebaju biti njegova pisma upućena prijatelju Teodoru, biskupu grada Kizika, koja se smatraju jedinim primjerom carevih neosporno autentičnih zapisa (Ševčenko, 1992: 176). Pisma se datiraju u vrijeme vladavine Romana I. Lekapena, između 941. (napad ruskoga kneza Igora na Konstantinopol)¹⁸ i Romanova pada krajem 944. godine (Darrouzès, 1960: 59). U

¹⁶ *Vita Bas.*, 71, 34–35 (ed. Ševčenko).

¹⁷ Naslov djela glasi: „Poslanica kao od cara Konstantina Porfirogeneta na brzu ruku sastavljena i odaslana velikom Gregoriju Teologu, kad bijaše donošen.“ (11, 1–4, ed. Darrouzès Westerink: Ἐπιστολὴ ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου σχεδιασθεῖσα καὶ ἀποσταλεῖσα τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ ἡνίκα ἀνεκομίζετο.) Lemerle (1986: 314–315) spominje mogućnost kako je govor možda mogao sastaviti Teodor Dafnopat, nositelj titule magistra i obnašatelj raznih drugih visokih dužnosti u vrijeme Romana I., Konstantina VII. i Romana II.

¹⁸ Na invaziju ruskoga kneza Igora odnosilo bi se mjesto VIII, 5, 15 (ed. Darrouzès): μονιὸς ἄγριος καὶ Σκυθῶν ἔφοδος. „Divlja svinja i navala Skita.“

njima se sam car na više mjesta žalio na nedostatke svojega stila pisanja pozivajući se na učestalu pojavu grešaka i barbarizama:

Ἐμεῖς ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας πολλὰ λιμώξαντες εὐθὺς τῆς λογικῆς τῶν ἀναγκαίων τροφῆς καὶ οὐδ' ἐπὶ ὀλίγον σχεδὸν συγχωρηθέντες ἐκμυζῆσαι τῆς τοῦ λογικοῦ γάλακτος θηλῆς, ἀλλὰ καὶ ἔτι λοιπὸν τῇ ἀγροικίᾳ καὶ ἀμαθίᾳ συναυξόμενοι καὶ παρὰ βραχὺ συγγηράσαντες, ἐπιδεεῖς τῶν λογιωτέρων ἐσμὲν καὶ παρ' ἐκείνων τὰ λογικὰ ἡμῶν προσγίνεσθαι ἐξαιτούμεν ἐπιτήδεια.¹⁹

„Mi smo od najranije mladosti odmah bili veoma gladni umne hrane u glavnim stvarima, i nije nam niti blizu bilo dopušteno sisati sisu iz koje teče mlijeko znanja; nego, još ćemo i dalje rasti u nespretnosti i neukosti i, u kratko vrijeme ostarjevši, potrebiti smo učenijih ljudi i tražimo da od njih pristignu naše umne koristi.“

Καὶ γὰρ τὸ σαθρὸν τοῦ ἡμετέρου νοῦς καὶ τὸ βάρβαρον καὶ σόλοικον τῆς ἡμετέρας ἀμουσίας οὐ τοῖς πολλοῖς ἄγνωστον καὶ κεκρυμμένον ἐστί, ἀλλὰ δῆλον καὶ προφανές, κἄν ἡμεῖς ἀπαρνώμεθα.²⁰

„Naime, slabost našega uma i barbarizmi i pogreške naše neukosti nisu mnogima nepoznati i skriveni, već jasni i očiti, iako mi to poričemo.“

Τὸ δὲ μὴ συγχῶς ἐπιστέλλειν οὐκ ἄλλο τι τὸ κωλύον ἡμᾶς ἢ ἡ συγγηράσασα ἡμῖν ἀπαιδευσία καὶ ἀμουσία· ἀναλφάβητοι γὰρ τῶ ὄντι ἡμεῖς καὶ μουσικοῦ κρατῆρος παντάπασιν ἄγευστοι, διὰ τὰς σειρὰς τῆς ἀγροικίας καὶ ἀμαθίας οἰοῦναι περισφιγγόμενοι, ὀκνηρότεροί πως πρὸς τὸ γράφειν καθιστάμεθα καὶ μάλιστα πρὸς οὕτω λόγιον ἄνδρα σόλοικα καὶ ἐπιλήψιμα καὶ βάρβαρα ἐπιστέλλειν.²¹

„Ono što nas sprječava često slati pisma nije ništa drugo nego neobrazovanost i neukost koja je ostarjela zajedno s nama; jer mi smo uistinu nepismeni i svakako nismo okusili naobrazbu; kao stegnuti uzicom nespretnosti i neukosti, nekako plašljivo pristupamo pisanju, a najviše slanju pogrešnih, prijekornih i barbarskih riječi tako učenom čovjeku.“

Τὴν ἡμετέραν ἀγροικίαν ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, ὀκνηρότεροι καὶ πρὸς τὰς καθημερινὰς γινόμεθα γραφάς.²²

„Točno poznavajući našu nespretnost, oklijevamo pisati i današnje pismo.“²³

¹⁹ VIII, 1, 4-9.

²⁰ VIII, 3, 4-6.

²¹ VIII, 5, 15-21.

²² VIII, 7, 5-7.

²³ Ostala mjesta na kojima car izražava ideju o svojem niskom stilu pisanja su VIII, 1, 12-14: καὶ γὰρ διὰ τὰ ἐπισυμβάντα ἡμῖν σχέτλια, ἃ μὴδὲ λέγειν δυνάμεθα, τέως τὸ βαρβαρίζειν

Ispričavajući se Teodoru zbog pogrešaka u pismima, Konstantin na jednome mjestu navodi razlog svoje neukosti kao i nezgrapnosti u pisanju, aludirajući na Romana I. Lekapena, uzurpatora njegova prijestolja:

Σύγγνωθι τοίνυν περὶ τῆς ἀμουσίας ἡμῶν καὶ, εἴ τι σόλοικον ἢ βάρβαρον ἔγκειται τῇ ἡμετέρᾳ γραφῇ, μὴ ἡμᾶς αἰτιάζῃ, ἀλλὰ τὸν αἴτιον καὶ τοῦτου καὶ τῶν ἄλλων τρόπων κακῶν.²⁴

„Oprosti dakle na našoj neukosti i, ako se neka pogreška ili barbarizam nađe u našem pismu, ne okrivljuj nas, već onoga koji je zaslužan za to i za druga loša svojstva.“

Međutim, unatoč Konstantinovu neprestanom isticanju svoje neukosti i manjka obrazovanja te upotrebe solecizama i barbarizama, u pismima se u carevu načinu pisanja očituje njegovo ne baš nezavidno stilsko umijeće. Ono što je već na prvi pogled lako uočiti svakako su česta leksička ponavljanja,²⁵ no vulgarizmi su rijetki.²⁶ Od stilskih figura prisutne su u najvećoj mjeri figure iskaza (epanalepsa, etimološka figura, hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, izokolon s homeoteleutom ili homeop-totom, metabola, paromeoza, paronomazija, poliptot, polisindeton,

καὶ σολοικίζειν ῥαδίως ἐμάθομεν, τοιοῦτων οἴμοι δυστυχήσαντες τῶν διδασκάλων τε καὶ καθηγητῶν. „I zbog proživljenih nesretnih događaja, o kojima ne možemo niti govoriti, odonda smo lako naučili govoriti barbarski i pogrešno, jer nismo imali sreće, jao meni, imati takve učitelje i podučavatelje.“; VIII, 7, 1-2: εἰ οὕτω τῇ περὶ ἡμᾶς δέδεσαι τῆς ἀγάπης χρυσῆ σειρᾷ καὶ τοὺς ἐμοὺς ποθεῖς ἀμούσους καὶ ἀηδεῖς καὶ σολοίκων πληρεῖς λόγους. „Ako si tako vezan zlatnim lancem ljubavi prema nama i čezneš za mojim neobrazovanim i neugodnim riječima prepunima pogrešaka.“; VIII, 7, 7-10: καὶ γὰρ τοῖς βαρβάροις καὶ βαρβάρων ἀγριωτέροις καὶ Σκυθῶν ἀμουσοτέροις συμμένοντες καὶ τῶν ἄλλων αἰεὶ κοινωνοῦντες καὶ συνεσθίοντες, τάχα εἰς τὴν ὀνῶδη μεταθῶμεν, ὡς ὄρᾳς, φύσιν, ὀγκᾶσθαι μᾶλλον μαθόντες ἢ τι τῶν ἐπαινουμένων φθέγγεσθαι. „I bivajući zajedno s barbarima, i s još surovijima od barbara te neobrazovanim od Skita, i u drugim stvarima stalno zajedno učestvujući te zajedno jedući, brzo smo, kao što vidiš, poprimili magareću narav, naučivši više rikati nego govoriti nešto pohvalno.“

²⁴ VIII, 1, 33-35.

²⁵ Neka od njih su: τῇ ἀγροικία καὶ ἀμαθία (VIII, 1, 7), τῆς ἀγροικίας καὶ ἀμαθίας (VIII, 5, 18), τι σόλοικον ἢ βάρβαρον (VIII, 1, 33), τὸ βάρβαρον καὶ σόλοικον (VIII, 3, 5), ὀκνηρότεροί πως πρὸς τὸ γράφειν καθιστάμεθα (VIII, 5, 19), ὀκνηρότεροι καὶ πρὸς τὰς καθημερινὰς γινόμεθα γραφάς (VIII, 7, 6-7).

²⁶ Od vulgarizama Ševčenko (1992: 179) navodi κρικέλλους (VIII, 1, 39) te αὐτόθι (VIII, 10, 7) u značenju „ondje“.

sinonimija, zeugma),²⁷ nešto manje figure mišljenja (adinaton, antiteza, egzetazam, epanortoza, hijazam, obsekracija, oksimoron, personifikacija, poredba)²⁸ te od tropa perifraza i brojni primjeri metafore.²⁹ U šest od ukupno osam Konstantinovih pisama citirano je ili parafrazirano *Sveto pismo*.³⁰ Stoga, ako careve uporne isprike zbog nesprenja stila pisanja, koje su, prema njegovim riječima, posljedica njegove nepismenosti zbog manjka obrazovanja u mladosti, shvatimo kao obilježje njegova osobnog stilskog izričaja, gdje se možda doista osjećao nedostojnim takvim jezikom pisati svomu vrlo učenu i obrazovanu prijatelju, ili ih stavimo u okvire uzusa ondašnjega vremena gdje je prilikom pismene komunikacije bilo poželjno i uobičajeno izražavanje poniznosti i skromnosti, sagledajući Konstantinova djela u cjelini, careva bi pisma na zamišljenoj hijerarhijskoj ljestvici zauzimala središnje mjesto po svojim stilskim

²⁷ Upotreba stilskih sredstava bit će potkrijepljena s po jednim primjerom za svaku stilsku figuru. Anadiploza: ὁ εἰδὼς τὰ πάντα καὶ πάντα τὰ καλὰ ἐφ' ἑαυτὸν συλλεξάμενος (VIII, 15, 10–11); epanalepsa: οὐκ ἔστι, τοῦτο, οὐκ ἔστι (VIII, 18, 4); etimološka figura: παιδείαν παντοῖαν πεπαιδευμένον (VIII, 1, 17); hiperbat: ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἄγαμαι ἀξιώσει (VIII, 5, 2-3); homeoarkt: παιδείαν παντοῖαν (VIII, 1, 17); homeoteleut: καὶ γὰρ τοῖς βαρβάρους καὶ βαρβάρων ἀγριωτέροις καὶ Σκυθῶν ἀμουσοτέροις (VIII, 7, 7-8); izokolon s homeoteleutom ili homeoptotom: καὶ γὰρ τὸ σαθρὸν τοῦ ἡμέτερου νοὸς καὶ τὸ βάρβαρον καὶ σόλοικον τῆς ἡμετέρας ἀμουσίας (VIII, 3, 4-5); metabola: φιλεῖν τὸν οὕτως ἡμᾶς πεφιληκότα (VIII, 5, 12); paromeoza: φιλήσαι τὸν φιλούμενον καὶ ποθῆσαι τὸν ποθοῦμενον (VIII, 3, 21-22); paronomazija: δῶρὸν σε Θεοῦ ἴσμεν, ὦ Θεοῦ Θεόδωρε (VIII, 12, 1); poliptot: καὶ Θεοῦ ἄνθρωπος καὶ ἐγγίζων Θεῷ (VIII, 1, 19-20); polisindeton: ἡ ἡδίστη καὶ γλυκυτάτη καὶ ἐμοὶ φιλουμένη καὶ ψυχὴ καὶ καρδία (VIII, 12, 9); sinonimija: φιλεῖν καὶ ἐρᾶν (VIII, 15, 6); zeugma: ἐπαίνῳ σου τὴν περὶ ἐμὲ οὕτω διάπυρον ἀγαπὴν καὶ τὸ τῆς προθέσεως ἐπιτετάμενον (VIII, 5, 1-2).

²⁸ Adinaton: τότε γὰρ, ὡς οἶμαι, ἐπιλησθήσῃ ὅταν τις τοῦ φωτὸς τὸ σκότος προτιμήσειεν καὶ βοῦς πελάγιος γένηται καὶ δελφίς χερσαῖος (VIII, 18, 2-4); antiteza: ἡ συλᾶν ἐπισταμένη τὰ καλὰ καὶ τὰ εὐδῆ, τὰ δὲ κακὰ καὶ ὀλέθρια παρατρέχειν μεμαθηκυῖα (VIII, 15, 11-13); egzetazam: τίς ὁ περὶ ἐμὲ ζῆλος καὶ φθόνος ἔνεκεν τοῦ θεαθῆναι με ὑπὸ τοῦ πυγμαίου τούτου καὶ μικροῦ ἀνθρωπίσκου; καὶ τί τὸ πείσαν τὸν ἐμὸν Θεόδωρον τοιοῦτοις δικαίοις ἐλαττώμασι περιπλεῖν, φθόνῳ τε φημί καὶ ζηλοτυπίᾳ, ἢ πάντως ὁ περὶ ἐμὲ ἔρωσ διακαῆς καὶ ἐγκάρδιός ἐστιν (VIII, 15, 2–5); epanortoza: οὐ τοῖς πολλοῖς ἄγνωστον καὶ κεκρυμμένον ἐστὶ, ἀλλὰ δῆλον καὶ προφανές (VIII, 3, 5-6); hijazam: στέρησις ἐρωμένου καὶ φίλου ἀποικία (VIII, 3, 15); obsekracija: οὐ μὰ τὴν φίλιαν καὶ καλὴν δωδεκάδα τῶν σοφῶν ἀποστόλων (VIII, 18, 4); oksimoron: μαίνομαι γὰρ, ἀλλὰ σωφρόνως (VIII, 3, 17-18); personifikacija: φθόνος, ὁ πικρὸς τύρρανος (VIII, 5, 13-14); poredba: τὸ θλίβον καὶ τρύχον τὴν ἡμετέραν καρδίαν ἐγγὺς τῆς κύλικος ἐπιφυόμενον εὐρωμεν ὡσπερ, ὡς οἶμαι, τῷ ρόδῳ πως ἀναφύεται καὶ ἡ ἄκανθα (VIII, 3, 10-12).

²⁹ Metafora: ἐκμιζήσαι τῆς τοῦ λογικοῦ γάλακτος θηλῆς (VIII, 1, 6); perifraza: δίδου συγγνώμην (VIII, 10, 10).

³⁰ VIII, 1, 20; VIII, 3, 10; VIII, 5, 24; VIII, 7, 17-19; VIII, 15, 7; VIII, 18, 8.

osobitostima. Ostale ćemo razmatrane dijelove carevih spisa, kao što ćemo vidjeti u nastavku, s obzirom na njihova stilska obilježja moći svrstati ili ispod ili iznad pisama koja je Konstanin razmijenio s Teodorom.

2. 2. Uvodna poglavlja *De them.*, *De cerim.*, *De adm. imp.* i *De expeditione*

Spisi *De them.*, *De cerim.* i *De adm. imp.* izrazito su dokumentarna karaktera i nisu bili namijenjeni široj publici, o čemu svjedoči njihova relativno siromašna rukopisna tradicija. S najvećim pravom to možemo potvrditi za *De adm. imp.*, priručnik namijenjen Konstantinovu sinu Romanu s delikatnim diplomatskim uputama kako upravljati carstvom, čiji povjerljivi sadržaj zacijelo nije bio namijenjen objavljivanju (Moravcsik, 1983: 365; Moravcsik i Jenkins, 1967: 13-14). Osim spomenuta dokumentarnog sadržaja, svim je trima spisima zajedničko i to da se u svojoj velikoj većini temelje na starijim izvorima iz antičkih i bizantskih autora.³¹ Iz ovoga svakako izdvajamo njihova uvodna poglavlja te dijelove 1. i 13. poglavlja iz *De adm. imp.*; za ova je mjesta, koja su pisana u *ich-formi* i gdje se Konstantin izravno obraća sinu Romanu, uvriježeno mišljenje da ih je s vrlo velikom vjerojatnošću napisao sam car (Moravcsik, 1939: 518; Ševčenko, 1992: 176, 182 i bilj. 40).³² Uvodna bi poglavlja iz *De them.* i *De cerim.* s prevladavajućim figurama iskaza (adjunkcija, anafora, hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, metabola, paromeoza, polisindeton,

³¹ Usp. bilj. 15.

³² Usporedimo li s jezičnoga aspekta uvodna poglavlja tih triju spisa s njihovim ostalim dijelovima, uočavamo da je uvodno poglavlje *De them.* jezično ujednačeno s ostatkom spisa (čitav je spis pisan arhaizirajućim grčkim jezikom), dok je za uvodna poglavlja *De adm. imp.* i *De cerim.* Moravcsik (1939: 518) naglasio kako se car u njima, kao i na ostalim mjestima gdje se izravno obraća svomu sinu, služi arhaizirajućim grčkim jezikom, za razliku od ostalih dijelova spisa koji se temelje na starijim izvorima u kojima prevladava govorni grčki jezik.

sinonimija, zeugma)³³ i jednom figurom mišljenja (poredba)³⁴, uočenom u *De cerim.*, pripadala nižoj stilskoj razini od razmatranih dijelova iz *De adm. imp.*, koje pored većega broja figura iskaza (adjunkcija, hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, izokolon s homeoteleutom ili homeoptotom, metabola, paromeoza, paronomazija, poliptot, polisindeton, sinonimija, zeugma)³⁵ te figura mišljenja (antiteza, epanortoza, hijazam, obse-

³³ Adjunkcija: λογγίνους γὰρ ἔλεγον τοὺς χιλιάρχους καὶ κεντουρίωνας τοὺς ἑκατοντάρχους καὶ κόμητας τοὺς νυνὶ στρατηγούς (*De them.*, praef., 25-26, ed. Pertusi); anafora: ὡς ὁ Καῖσαρ Ἰούλιος, ὡς ὁ θαυμαστὸς Αὐγουστος, ὡς ὁ Τραϊανὸς ἐκεῖνος ὁ περιβόητος, ὡς ὁ μέγας ἐν βασιλεύσει Κωνσταντίνος καὶ Θεοδοσίος (*De them.*, praef., 11-13); παρὰ τῶν παλαιότερων ἐφευρέθη καὶ παρὰ τῶν ἑωρακότεων διηγέθη καὶ παρὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐθεάθη (*De cerim.*, I, str. 2, 3-5, ed. Vogt); hiperbat: ἡ τῶν θεμάτων ἐγένετο προσηγορία (*De them.*, praef., 1--2); τῇ βασιλικῇ παραθέσθαι λαμπρότητι (*De cerim.*, I, str. 2, 10-11); homeoarkt: ἄλλη ἄλλως (*De them.*, praef., 7); παρεωραμένων παράδοσιν (*De cerim.*, I, str. 2, 8); homeoteleut: ὅτε δὲ τοῦ στρατεύειν οἱ βασιλεῖς ἀπεπαύσαντο, τότε καὶ στρατηγούς καὶ θέματα διωρίσαντο (*De them.*, praef., 17-19); πρὸς τὸ εὐσχημονέστερον ἀνατρεχούσης καὶ διὰ τοῦτο θαυμαστῆς οὐσης (*De cerim.*, I, str. 1, 5-7); metabola: ὡς ἐν αὐτῷ πραχθέντα καὶ ὑπ' αὐτοῦ δαπανώμενα (*De cerim.*, I, str. 1, 8-9); paromeoza: παρὰ τῶν παλαιότερων ἐφευρέθη καὶ παρὰ τῶν ἑωρακότεων διηγέθη καὶ παρὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐθεάθη (*De cerim.*, I, str. 2, 3-5); polisindeton: καὶ ἄλλη Μαρμαριτῶν καὶ ἄλλη Πισιδικῆ καὶ ἕτερα Θεταλικῆ καὶ ἄλλη ἄλλως ὀνομασμένη (*De them.*, praef., 6-7); καὶ καθωμιλημένη καὶ ἀπλουστερά φράσει κεχρήμεθα καὶ λέξεσι ταῖς ἀνομασίαις καὶ ὀνόμασι τοῖς ἐφ' ἐκάστω πράγματι πάλοι προσαρμοσθεῖσι καὶ λεγομένοις (*De cerim.*, I, str. 2, 16-18); sinonimija: ἀγομένου καὶ κυβερνωμένου (*De cerim.*, I, str. 1, 16-17); zeugma: κατέτεμον τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν τάγματα (*De them.*, praef., 23-24); δεῖν ὥθημεν, ὅσα τε παρὰ τῶν παλαιότερων ἐφευρέθη καὶ παρὰ τῶν ἑωρακότεων διηγέθη καὶ παρὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐθεάθη καὶ ἐν ἡμῖν ἐνηργήθη, ταῦτα φιλοπόνῳ μελέτῃ ἐκ πολλῶν ἐρανίσασθαι καὶ πρὸς εὐσύνοπτον κατάληψιν τῷ παρόντι ἐκθέσθαι φιλοτεχνήματι, καὶ πατρίων ἐθῶν παρεωραμένων παράδοσιν τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐνησημῆσθαι, καὶ ὥσπερ τινὰ ἄνθη ἐκ λειμώνων δρεψαμένους εἰς ἀσύγκριτον εὐπρέπειαν τῇ βασιλικῇ παραθέσθαι λαμπρότητι, καὶ οἷόν τι κάτοπτρον διανγῆς καὶ νεόσμηκτον ἐν μέσοις τοῖς ἀνακτόροις ἰδρῦσασθαι (*De cerim.*, I, str. 2, 3-12).

³⁴ καὶ ὥσπερ τινὰ ἄνθη ἐκ λειμώνων δρεψαμένους εἰς ἀσύγκριτον εὐπρέπειαν τῇ βασιλικῇ παραθέσθαι λαμπρότητι (*De cerim.*, I, str. 2, 9-11).

³⁵ Adjunkcija: ἕξεις ἐν καιρῷ ὡς ἐκ πατρικῶν θησαυρῶν προφέρειν πλοῦτον φρονήσεως καὶ ἐπιδείκνυσθαι χύμα συνέσεως (*De adm. imp.*, 13, 13-14, ed. Moravcsik Jenkins); hiperbat: ἐν ταῖς ἀπάντων ἐνετέθη ψυχᾷς (*De adm. imp.*, 13, 100); homeoarkt: βασιλεύουσι βασιλεῖς (*De adm. imp.*, praef., 48); homeoteleut: καὶ βασιλικῶν εὐεργεσιῶν καὶ φιλοτιμιῶν τῶν ἐπαξίων (*De adm. imp.*, 1, 23); izokolon s homeoteleutom ili homeoptotom: οὔτε παρὰ ἀνθρώπων κατεσκευάσθησαν, οὔτε ἐξ ἀνθρωπίνων τεχνῶν ἐπινοήθησαν ἢ ἐξηργήθησαν (*De adm. imp.*, 13, 29-30); metabola: εἴτε ἄρχων, εἴτε ἀρχόμενος (*De adm. imp.*, 13, 90); paromeoza: δωροφορεῖσθαι ὑπὸ ἐθνῶν καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ τῶν κατοικούντων (*De adm. imp.*, praef., 38-39); paronomazija: πρὸς ἕτερον εἶδος αἰτίσεως παραλόγου καὶ ἀπρεποῦς εὐπρεπεῖς καὶ ἄρμοζονταί λόγους ἀναζητεῖ (*De adm. imp.*, 13, 104-105); poliptot: υἱὸς σοφὸς εὐφραίνει πατέρα, καὶ πατὴρ φιλόστοργος ἐπὶ υἱῷ τέρπεται φρονίμῳ (*De adm. imp.*, praef., 1-2); polisindeton: οὔτε βασιλεύς, οὔτε ἄρχων, οὔτε ἰδιώτης, οὔτε στρατηγός, οὔτε ὁ οἰοσοῦν ὄλωσ

kracija, sermocinacija, poredba)³⁶ krasi i uporaba tropa antonomazije i perifraze kao i obilje metafore.³⁷ S obzirom na to da je spis bio sastavljen za mladoga princa Romana, a neka saznanja govore o tome da mu je možda bio predan kao poklon za četrnaesti rođendan (Moravcsik, 1983: 365), metafora se nameće sasvim prirodnomu Konstantinovom intimnom i didaktičnom tonu kojim su obojane očeve riječi upućene sinu. Posebnomu ozračju doprinose i citati i parafraze iz *Svetoga pisma*, koje ne nalazimo u uvodnim poglavljima *De them.* i *De cerim.*³⁸ Upravo iz nabrojanih razloga dijelovi iz *De adm. imp.* pokazuju višu razinu stilskoga izričaja, pa bi ih hijerarhijski trebalo smjestiti svakako iznad uvodnih poglavlja iz *De them.* i *De cerim.*, koja bi bila na dnu naše zamišljene ljestvice.

Sinu Romanu Konstantin je posvetio i vojni priručnik *De expeditione*, pri čijem se sastavljanju, kako kazuju njegove riječi u prologu, poslužio spisom magistra Leona Katakile. Konstantinovima se smatraju dva mjesta adresirana Romanu, uvodno poglavlje (8–53) i 607–617 (Haldon, 1990: 41). S obzirom na to da i u tim dijelovima nalazimo mali

ἄνθρωπος (*De adm. imp.*, 13, 101-102); sinonimija: φόβος μέγας καὶ τρόμος (*De adm. imp.*, 13, 100); zeugma: ἀπεχθείας μᾶλλον καὶ προσκρούσεις καὶ μίση καὶ στάσεις εἴωθεν ἀπογεννᾶν (*De adm. imp.*, 13, 184-185).

³⁶ Antiteza: πρὸς ἕτερον εἶδος αἰτήσεως παραλόγου καὶ ἀπρεποῦς εὐπρεπεῖς καὶ ἀρμόζοντας λόγους ἀναζητεῖ (*De adm. imp.*, 13, 104-105); eraportzoza: οὐ φιλίας καὶ κοινωνίας, ἀλλ' ἔχθρας καὶ διαστάσεις φιλεῖ ἀπεργάζεσθαι (*De adm. imp.*, 13, 185-186); hijazam: ἔση σοφὸς παρὰ φρονίμοις, καὶ φρόνιμος παρὰ σοφοῖς λογισθήσῃ (*De adm. imp.*, praef., 7–8); obsekracija: ἀλλὰ σύ, Κύριε ὁ Θεός μου (*De adm. imp.*, praef., 39); sermocinacija: εἰ δὲ ἀντεῖπωσιν· «Πῶς ὁ κύρις Ῥωμανὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ Βουλγάρων συνεπενθερίασεν, καὶ τὴν ἰδίαν ἐκγόνην δέδωκεν τῷ κυρῷ Πέτρῳ τῷ Βουλγάρῳ;» δεῖ ἀπολογήσασθαι, ὅτι: «Ὁ κύρις Ῥωμανὸς, ὁ βασιλεὺς, ἰδιώτης καὶ ἀγράμματος ἄνθρωπος ἦν, καὶ οὔτε τῶν ἄνωθεν ἐν βασιλείοις τεθραμμένων, οὔτε τῶν παρηκολουθηκότων ἐξ ἀρχῆς τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἐθισμοῖς, οὔτε ἀπὸ γένους βασιλείου καὶ εὐγενοῦς, καὶ διὰ τοῦτο αὐθαδέστερον καὶ ἐξουσιαστικώτερον τὰ πολλὰ κατεπράττετο (*De adm. imp.*, 13, 146-153); poredba: ὁ θρόνος σου ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον αὐτοῦ (*De adm. imp.*, praef., 33).

³⁷ Antonomazija: Κύριος (*De adm. imp.*, praef., 2); metafora: κατασκιασθεῖ τὸ στέλεχος τοῦ γένους αὐτοῦ πολυγονίας φύλλοις, καὶ ἡ σκιὰ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἐπικαλύψει ὄρη βασιλεία (*De adm. imp.*, praef., 46-48); perifraza: ἐπίδειξιν καλλιγραφίας ... ποιῆσαι ἐσπούδασα (*De adm. imp.*, 1, 10-12).

³⁸ Usp. *apparatus fontium* te Index of Sources and Parallel Passages u izdanju *De adm. imp.* koje su priredili Moravcsik i Jenkins (1967: 337-341). Osim citata i parafraza iz *Svetoga pisma*, koji su najbrojniji, autor je na jednome mjestu citirao i Homera (*De adm. imp.*, 13, 104).

broj uporabljenih stilskih ukrasa, točnije sedam figura iskaza (hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, izokolon s homeoptotom ili homeoteleutom, metabola, polisindeton, zeugma),³⁹ tri mišljenja (antiteza, poredba, retoričko pitanje)⁴⁰ te od tropa metaforu i litotu,⁴¹ i u ovome slučaju možemo zaključiti kako je riječ o vrlo jednostavnu stilu pisanja.

2. 3. *Vita Bas. i De imag. Edessena*

Pohvalni govor *Vita Bas.*, napisan u čast Porfirogenetova djeda Bazilija, izrazito je politički obojen spis kojim je Konstantin htio svoga djeda Bazilija očistiti od krivnje za ubojstvo njegova prethodnika na prijestolju cara Mihaela III. kao i potvrditi legitimitet makedonske dinastije ustoličene s Bazilijem I. te svoju pripadnost njoj, jer je duže vrijeme postojala sumnja kako je otac Porfirogenetova oca Leona VI. bio Mihael III., a ne Bazilije (Toynbee, 1973: 582–598). Snažan propagandni karakter uvjetovao je ovdje osobitu zasićenost stilskim izražajnim sredstvima, kojom ovaj spis daleko nadmašuje ostala careva djela. Čitav je govor napisan visokim stilom bizantske retorike, pri čemu treba naglasiti da su u njemu uvodno poglavlje i ostatak djela stilski i jezično ujednačeni, za razliku od *De them.*, *De cerim. i De adm. imp.* Autor Bazilijeve biografije uporabio je dvadeset figura iskaza (adjunkcija, anafora, anakolut, asindeton, epanalepsa, etimološka figura, hendiadioin, hiperbat,⁴²

³⁹ Hiperbat: ἡ τούτων γενήσεται συγγραφή (C, 22-23, ed. Haldon); homeoarkt: ταξειδίων τάξεις (C, 40); homeoteleut: ἀναγκαιότερον δὲ τί ἄλλο γένοιτο πολεμικῆς εὐτολμίας καὶ τῆς τῶν προγόνων παλαιᾶς εὐταξίας (C, 17-18); izokolon s homeoptotom ili homeoteleutom: παρὰ πολλῶν γὰρ ἀκούσεις τὰ δέοντα, ἀλλ' οὐ φύσει τῆς ἀρετῆς εἰσοίσεις διδάγματα (C, 8-10); metabola: καὶ ἐκ τότε ἕκαστος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος (C, 57-58); polisindeton: οὔτε Κωνσταντῖον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὔτε τὸν δυσσεβέστατον Ἰουλιανόν, οὔτε μὴν Θεοδοσίον τὸν μέγαν (C, 48-50); zeugma: πολλὰ βάρβαρα τε καὶ σόλοικα καὶ ἀσυνταξίας ἢ τούτου συγγραφῆ περιεῖχεν (C, 30-31).

⁴⁰ Antiteza: εἰ γὰρ ἄγνοια κακόν, ἢ τῶν πραγμάτων γνῶσις δῆλον ὅτι καλόν (C, 15-16); poredba: ὡσπερ τινὰ κληρὸν ἕξεις πατρῶον (C, 11); retoričko pitanje: ἀναγκαιότερον δὲ τί ἄλλο γένοιτο πολεμικῆς εὐτολμίας καὶ τῆς τῶν προγόνων παλαιᾶς εὐταξίας, ἢ ἐν πολέμοις εἶχον τὸ πρότερον βασιλικῶς ταξειδίους κατάστασιν; (C, 17-19).

⁴¹ Litota: ἂ μὴ καλόν ἐστιν ἀγνοεῖν (C, 15); metafora: ἄκουε, υἰέ, λόγους πατρός σου, Σολομῶν σοι παρακελεύεται (C, 8).

⁴² Osim uobičajenih oblika hiperbata, u spisu su uočeni i primjeri gdje se unakrsno isprepliću dva hiperbata: φθινάδι νόσφ περιπίπτει ὁ βασιλεύς, ἐκ διαρροίας παρακολουθησάση γαστρός

homeoarkt, homeoteleut,⁴³ izokolon s homeoptotom ili homeoteleutotom, klimaks, metabola, paromeoza, paronomazija, poliptot, polisindeton, sinonimija, tradukcija, zeugma),⁴⁴ osamnaest figura mišljenja (alegorija, antapodoza, antimetabola, antiteza, apostrofa, eksklamacija, epanortoza, epifonem, gnoma, hijazam,⁴⁵ hiperbola, hipotipoza, ironi-

(*Vita Bas.*, 102, 1-2).

⁴³ Među homeoteleutima ima i primjera gdje ekstremno podudaranje rezultira rimom: ιστορικῶν τε διηγημάτων καὶ πολιτικῶν παραγγελμάτων καὶ ἠθικῶν παιδευμάτων καὶ πατρικῶν τε καὶ πνευματικῶν νοθετημάτων (*Vita Bas.*, 72, 6-9).

⁴⁴ Adjunkcija: ἐκείνου γὰρ ἦν ἐντολὴ καὶ παράγγελμα τὸ μήτε τὸν ἦττονα ὑπὸ τοῦ μείζονος καταδυναστεύεσθαι μήτε τὸν ὑπερέχοντα ὑπὸ τοῦ ἐνδεοῦς λοιδορεῖσθαι ἢ διαβάλλεσθαι (*Vita Bas.*, 72, 38-40); anafora: τοσοῦτον ἑαυτὸν τῶν καθηκόντων ἐξεδιήτησε, καὶ τοσοῦτον πρὸς πᾶσαν παράνομον ἐξεβακχεύθη πράξιν (*Vita Bas.*, 20, 11-13); anakolut: συνέβη καὶ τὸν δυσσεβῆ καὶ βέβηλον τοῦ βασιλέως φατριάρχην Γροῦλλον, ἱερατικὴν στολὴν ἀμπεχόμενον καὶ ὄνφ ἐποχοῦμενον, μετὰ τῶν δυσσεβεστέρων αὐτοῦ μητροπολιτῶν καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς σκηνῆς τε καὶ Σατυρικῆς χορείας καὶ τάξεως, ἀκόλουθα τῶν οικείων πράξεων θυμελικῶς ἐπιτραγωδοῦντας καὶ ἄδοντας ἐξ ἐναντίας χωρεῖν (*Vita Bas.*, 22, 5-10); asindeton: ἐκ τρίτου συνέβη τὰ ὅμοια, ὁ ἀετὸς ἐπὶ τὸ παιδίον, οἱ θεωροῦντες βοῶντες, καὶ ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸν ἀετόν, καὶ ὁ ἀετὸς πρὸς βίαν καὶ μόλις ἀπαλλαττόμενος (*Vita Bas.*, 5, 27-29); erapanlepsa: μισοῦμεθα, γίνωσκε, δέσποτα, μισοῦμεθα (*Vita Bas.*, 24, 16-17); etimološka figura: βουλὴν βουλεύεται συνετήν (*Vita Bas.*, 61, 12); hendiadioin: δύναμιν καὶ στρατὸν (*Vita Bas.*, 53, 36); hiperbat: τὸ τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ σοφίας κεκλήρωται ὄνομα (*Vita Bas.*, 79, 1-2); homeoarkt: μεγάλην μεταβολὴν (*Vita Bas.*, 30, 7); homeoteleut: ταῖς δεξιαῖς ταύταις ὄψεσι, μᾶλλον δὲ θείαις ἀποκαλύψειςιν (*Vita Bas.*, 8, 25-26); izokolon s homeoptotom ili homeoteleutotom: ἀνοθημάτων πολυτελῶν ἀναθέσει καὶ βιβλίων ἱκανῶν παροχῇ καὶ κειμηλίων ἄλλων καὶ λαμπρῶν ἐσθημάτων προσαγωγῇ (*Vita Bas.*, 73, 10-12); klimaks: μετὰ τοῦ πολυτελοῦς τὸ τερπνὸν καὶ μετὰ τοῦ τέρποντος πολὺ τὸ χρήσιμον ἐχόντων (*Vita Bas.*, 87, 6-8); metabola: οἷος ἦν ὁ βίος τῷ βασιλεῖ Μιχαῖλ καὶ οἷος πράγμασιν ἔχαιρε (*Vita Bas.*, 20, 4); paromeoza: τῆς δεούσης ἐπιμελείας καὶ θεραπείας ἤξιώσεν καὶ πάσης φιλανθρωπίας μετέδωκεν (*Vita Bas.*, 9, 32-33); paronomazija: τὰ δὲ τῶν οἰκῶν κάλλη, ἄπερ ὡς βασιλείων βασιλεία ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ἀνεδείματο (*Vita Bas.*, 89, 1-2); poliptot: ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸν ἀετόν, καὶ ὁ ἀετὸς πρὸς βίαν καὶ μόλις ἀπαλλαττόμενος (*Vita Bas.*, 5, 28-29); polisindeton: πλὴν οὐ τὸ μελίχιον μόνον καὶ λυαῖον καὶ τρυφηλόν τε καὶ ἀνειμένον καὶ ἀπαλὸν καὶ παρακεκνηκὸς ἐκ τῆς μέθης ἐκέκτητο (*Vita Bas.*, 26, 1-2); sinonimija: πρῶτον ἔργον καὶ σπουδάσμα (*Vita Bas.*, 30, 10-11); tradukcija: ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ τὰ ἔργα, ἂ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει (97, 24-25); zeugma: ἐπεὶ δὲ εἶδετο τὸ πρᾶγμα καὶ χρόνου πολλοῦ καὶ πόνου συχοῦ καὶ βιβλίων ἀφθονίας καὶ σχολῆς τῆς ἀπὸ τῶν πραγμάτων (*Vita Bas.*, 1, 7-9).

⁴⁵ Osim čistih hijazama u *Vita Bas.* na ponekim mjestima nalazimo i primjere gdje pisac tu stilsku figuru kombinira s hiperbatom. Takve su kombinacije uočene i u govoru *De imag. Edessena* te u Porfirogenetovim pismima i vojnim govorima. O tome vidi niže u nastavku rada te bilj. 55 i 56.

ja, paradigma, parenteza, personifikacija, poredba, retoričko pitanje)⁴⁶ i pet tropa (antonomazija, litota, metafora, metonimija, perifraza).⁴⁷

Osim najvećega broja uporabljenih retoričkih ukrasa, posebno je obilježje ovoga spisa i vrlo visok stupanj citatnosti. Njegov autor poseže za citatima kako iz klasičnih ili bizantskih grčkih pisaca tako i iz *Svetoga pisma*, bilo da ih preuzima od riječi do riječi ili obrađuje slobodnijim

⁴⁶ Alegorija: *ικανὸν ἀναπληροῦν αὐτοῦ τὸ ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κοσμικοῦ σκάφους ὑστέρημα* (*Vita Bas.*, 18, 30-31); antapodoxa: *ὥσπερ γὰρ τοὺς σκορπίους καὶ ἔχεις μόνον ἰδόντες καὶ πρὶν ἢ τρῶσαι ἀναιροῦσιν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς κακίαν, οὕτω καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς ἰώδεις καὶ φονικοὺς πρὸ τοῦ τρῶσαι καὶ ἀνελεῖν σπουδάζουσιν ἀποκτεῖναι οἱ ἐκ τούτων προσδοκῶντες τὸν κίνδυνον* (*Vita Bas.*, 27, 43-47); antimetabola: *πῶς καὶ τὸ μετέωρον τούτων ταπεινοῦται καὶ τὸ ταπεινὸν αἰθὴς μετεωρίζεται* (*Vita Bas.*, 57, 13-14); antiteza: *ἅπανσα μὲν ἀδικία εὐθὺς ἀπὸ πάντων ἠλαύνετο, καὶ τὸ δίκαιον ἐπαρρησιάζετο* (*Vita Bas.*, 30, 23-25); apostrofa: *ἡ δὲ διείργουσα τὰ ἄδυστα τοῦ θείου οἴκου τούτου κιγκλῖς, Ἡράκλεις, ὅσον ὄλβον ἐν ἑαυτῇ περιεῖληφεν* (*Vita Bas.*, 87, 35-37); eksklamacija: *ἡ δὲ διείργουσα τὰ ἄδυστα τοῦ θείου οἴκου τούτου κιγκλῖς, Ἡράκλεις, ὅσον ὄλβον ἐν ἑαυτῇ περιεῖληφεν* (*Vita Bas.*, 87, 35-37); epantortza: *τούτου οὐχὶ πρόγνωσης ἦν ἀλλὰ τῶν ἀποβάντων καὶ τελεσθέντων δῆλωσις* (*Vita Bas.*, 70, 21-22); epifonem: *ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὔτε τὸν μὴ μαθόντα εἰδέναι οὔτε τὸν μὴ ἀσκήσαντα καὶ γυμνασάμενον ἀγωνίζεσθαι* (*Vita Bas.*, 36, 25-27); gnoma: *οὐ γὰρ οὕτως ἀπροσδόκητον ὡς ἄφικτον αἰεὶ τὸ πεπρωμένον ἐστίν* (*Vita Bas.*, 14, 25-26); hijazam: *καὶ τὸν γνήσιον νυμφίον τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις τὸν πατέρα κανονικῶς παρασχών* (*Vita Bas.*, 32, 13-15); hiperbola: *εἶδεν ἂν τις τότε ἰσομέγεθες βάρους οὐπὲρ ὁ βασιλεὺς ῥαδίως ἐβάσταζε, τρεῖς τῶν στρατιωτῶν ὁμοῦ μόλις διακομίζοντας* (*Vita Bas.*, 40, 13-15); hipotiroza: *ὁ τε γὰρ ὄροφος ἐκ πέντε συμπληρούμενος ἡμισφαιρίων στίλβει χρυσῷ καὶ εἰκόνων ὡς ἀστέρων ἀστράπτει κάλλεσιν, ἔξωθεν μετάλλοις ἐμφεροῦς χρυσίῳ χαλκοῦ καλλυνόμενος, οἱ τε παρ' ἐκάτερα τοῖχοι τῷ πολυτελεῖ καίπολυχρῶ τῶν μαρμάρων καταποικίλονται, καὶ τὰ ἄδυστα τοῦ ναοῦ καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις τιμίοις καὶ μαργάραις καταπεποικίλται καὶ καταπεπλούτισται* (*Vita Bas.*, 84, 1-7); ironija: *συγγορηθεὶς οὖν κατὰ Καρχηδόνα γενόμενος καὶ τὴν οικεῖαν ἀρχὴν ἀπολαβὼν καὶ τοῦ κακὸς εἶναι μὴ ἐκστάς ἐκστρατεύει κατὰ Καπύης τε καὶ Βενεβενδοῦ, τὰ χαρακτηριστῆρια τούτοις τῆς σωτηρίας ἀποδιδούς* (*Vita Bas.*, 58, 3-6); paradigma: *οὔτε μὲξανθρώπου Χείρωνος ἐδεήθη ὡς Ἀχιλλεὺς οὔτε Λυκούργου νομοθέτου καὶ Σόλωνος* (*Vita Bas.*, 6, 5-6); parenteza: *ἴν' ἐντεῦθεν εἰδέναι λογιζόμενος ἔχει πᾶς ὁ βουλόμενος ὅτι καὶ τὸν Βασίλειον θεῖα ψῆφος σαφῶς ἦν ἡ ἐπὶ τὸ ἄρχειν καλέσασα (ἀδύνατον γὰρ ἦν ὡς εἶχεν ἔχοντα συστῆναι τὰ πράγματα)* (*Vita Bas.*, 20, 6-9); personifikacija: *τοιούτων τὸ τέλος τῆς ἀνοήτου στρατηγίας ὁ φθόνος κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐβράβευσε* (*Vita Bas.*, 51, 29-30); poredba: *ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς ἀγαθοῖς αἰεὶ παραφύεται φθόνος ὡς τοῖς γλυκέσι μάλιστα τῶν ζύλων οἱ σκώληκες* (*Vita Bas.*, 34, 1-2); retoričko pitanje: *ποῖαν εὐπρεπείας καὶ ὠραιότητος ὑπερβολὴν οὐκ ἐπλούτησεν, ἡ τίνας οὐκ ἂν ὀφθαλμὸν ἐστιάσοι καὶ ψυχὴν εὐφράνοι καὶ ὄλον ἡδίω ποιήσοι τὸν θεατὴν* (*Vita Bas.*, 88, 10-13).

⁴⁷ Antonomazija: *τῶν ἀρνητῶν τοῦ Χριστοῦ* (*Vita Bas.*, 53, 18); litota: *καίτοι σχεδὸν οὐκ ἀγνοοῦντες* (*Vita Bas.*, 53, 15-16); metafora: *τὸν γείτονα θανάτου ὕπνον τῶν ὀφθαλμῶν ἀποτιναζόμενος* (*Vita Bas.*, 9, 26-27); metonimija: *τῆς ἐκμελοῦς τε καὶ ῥαθύμου βασιλείας* (*Vita Bas.*, 55, 1); perifraza: *τοῖς τῆς Ἄγαρ ἐκγόνοις* (*Vita Bas.*, 49, 4).

leksikom, prenoseći pritom idejnu tematiku svoga izvora.⁴⁸ Velika učestalost citiranja i parafraziranja očekivana je s obzirom na uzvišeni stil u kojem je ovaj pohvalni govor napisan, pri čemu treba naglasiti kako u ovome slučaju citati i parafraze stoje primarno u funkciji *ornatusa*, za razliku od *De them.*, *De adm. imp.* i *De cerim.*, gdje su oni informativna karaktera i iz kojih je autor crpio vijesti potrebne za građu svojih spisa. Postizanju uzvišena stilskog naboja u Bazilijevoj biografiji doprinose i brojne leksičko-frazeološke paralele s klasičnim grčkim autorima, *Svetim pismom* i bizantskim grčkim piscima; u njima se ne citira ili preporučuje tuđa misao, već je tu riječ o sintagmama preuzetima iz drugih izvora koje su uklopljene u rečeničnu strukturu.⁴⁹

Najbliži *Vita Bas.* po jezičnim je osobitostima, kako je već zamijetio Moravcsik, govor *De imag. Edessena*. Ševčenko (1992: 185, bilj. 46) je izdvojio oko dvadeset i pet zajedničkih leksičko-frazeoloških paralela u obama djelima, na temelju čega je zaključio kako je njihov autor isti.⁵⁰ Ovomu ćemo pridodati i to da oba djela pokazuju najveće sličnosti i u stilističkome aspektu; osim što su pisana visokim stilom i što im je jezik izvještačen, a rečenice duge i kompleksne, u obama je upotrijebljen najveći broj ukrasnih stilskih sredstava. Među uočenim stilskim figurama u *De imag. Edessena* s *Vita Bas.* se u najvećem broju podudaraju figure iskaza (adjunkcija, anafora, asindeton, etimološka figura, hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, izokolon s homeoptotom ili homeoteleutom, metabola, paromeoza, paronomazija, poliptot, polisindeton, sinonimija, tradukcija, zeugma).⁵¹ Što se tiče figura mišljenja, javlja se njihov

⁴⁸ Usp. *apparatus fontium* i *index locorum* u Ševčenkovu izdanju *Vita Bas.*, te Serreqi Jurić, 2016: 250-271.

⁴⁹ Kao primjer uporabe leksičko-frazeoloških paralela navodimo npr. *Vita Bas.*, 60, 3-4: ἔχοντος δὲ καὶ Φώτιόν τινα συνεργόν, ἄνδρα πολεμιστὴν καὶ δραστήριον. Sintagma ἄνδρα πολεμιστὴν καὶ δραστήριον preuzeta je od Plutarha (Agis et Cleom., 36, 4).

⁵⁰ Popis takvih mjesta vidi u Ševčenko, 1992: 185, bilj. 46. Usp. i *apparatus fontium* i *index locorum* u Ševčenkovu izdanju *Vita Bas.*

⁵¹ Adjunkcija: τυφλοὺς ἀναβλέπειν ποιεῖς, χωλοὺς περιπατεῖν (*De imag. Edessena*, str. 14, 17, ed. Guscini); anafora: χωρὶς ἐρετῶν, χωρὶς τοῦ κυβερνῶντος (*De imag. Edessena*, str. 48, 19-20); asindeton: ὡς λόγος, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ποιεῖς, χωλοὺς περιπατεῖν, λεπροὺς καθαρῖζεις (*De imag. Edessena*, str. 14, 16-17); etimološka figura: οὐ θεοειδοῦς ἐκείνου εἶδους ἐκτόπωσιν (*De imag. Edessena*, str. 24, 22); hiperbat: θόρυβος τὴν πόλιν κατεῖχε συγχόνος (*De imag. Edessena*, str. 46, 21); homeoarkt: πάθος παθῶν (*De imag. Edessena*, str. 26, 26); homeoteleut: τῆς ἐκ

dosta manji broj u odnosu na Bazilijevu biografiju (antiteza, epanortoza, epifonem, hijazam, hipotipoza, obsekracija, parenteza, paradigma, poredba),⁵² a od tropa zastupljene su antonomazija, litota, metafora i

νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως (*De imag. Edessena*, str. 28, 9-10); izokolon s homeoptotom ili homeoteleutom: ὑπείξας τὰ προβαλλόμενα καὶ δοὺς τὰ αἰτούμενα (*De imag. Edessena*, str. 46, 9-10); metabola: ἢ ὅτι σὺ εἶ ὁ θεὸς καὶ καταβάς ἐξ οὐρανοῦ ποιεῖς ταῦτα ἢ ὅτι υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ ποιῶν ταῦτα (*De imag. Edessena*, str. 14, 20-21); parameoza: πάντα τὰ πρὸς ἀφέσεις βελῶν, κατασεῖσεις τειχῶν, διαθραύσεις πυλῶν (*De imag. Edessena*, str. 34, 10-11); paronomazija: ἐν ἀμηχανία καίπερ ὄντες, ἀντιμηχανώμενοι δὲ ὅμως τὰ δυνατὰ (*De imag. Edessena*, str. 40, 11-12); poliptot: πᾶσαι πάντων καὶ πρὸς πάντας ἐπιμίξεται ἐγίνοντο (*De imag. Edessena*, str. 10, 23-24); polisindeton: λεπροὺς καθαρίζεις καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ δαίμονας ἐλαύνεις καὶ τοὺς ἐν μακρονοσίᾳ βασανιζομένους θεραπεύεις καὶ νεκροὺς ἐγείρεις (*De imag. Edessena*, str. 14, 17-19); sinonimija: συμφέρονται, καὶ ὁμολογοῦσιν (*De imag. Edessena*, str. 24, 11); tradukcija: ἤκουσται μοι τὰ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν ἰαμάτων, ὡς ἄνευ φαρμάκων καὶ βοτανῶν ὑπὸ σοῦ γινομένων (*De imag. Edessena*, str. 14, 15-16); zeugma: ἐβάπτισεν αὐτόν τε καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ (*De imag. Edessena*, str. 30, 13-14).

⁵² Antiteza: ζημιωθείς τὰ μεγάλα, ἵνα μὴ δόξη τὰ μικρὰ συγχωρεῖν (*De imag. Edessena*, str. 10, 12); epanortoza: διπλὴν συμφορὰν, μᾶλλον δὲ πολλαπλὴν τὴν νόσον (*De imag. Edessena*, str. 12, 14-15); epifonem: τὰ γὰρ ὑπερβολὴν ἔχοντα τῶν πραγμάτων ὄρᾶν ἐστὶ μᾶλλον ἢ ἀκούειν καλόν, ἐπεὶ κατόπιν ὁ λόγος τῶν πραγμάτων εἴωθεν ἔρχεσθαι (*De imag. Edessena*, str. 58, 13-15); hijazam: ζῶν ἀιώνιον καὶ εἰρήνην σοὶ καὶ τοῖς σὺν σοὶ παρᾶσχοι καὶ ποιήσει τῇ πόλει σου τὸ ἱκανόν (*De imag. Edessena*, str. 20, 1-2); hipotipoza: τῇ δὲ ἰκνουμένη τῶν ἡμερῶν, ἣτις ἐξκαίδεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἦν, μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας πάλιν τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὴν προσκύνησιν ποιησάμενοι καὶ λαβόντες αὐτὴν ἐκείθεν οἱ τε ἱερεῖς καὶ οἱ νεάζοντες βασιλεῖς – ὁ γὰρ γέρων οἰκουρὸς δι' ἀσθένειαν κατελείπετο – , μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ δαυιλοῦς τοῦ φωτὸς διὰ τῆς πρὸς θάλασσαν καθόδου εἰς τὴν βασιλίειον τριήρην αὐθις ἐνθέμενοι, τῆς πόλεως ἐν χρῶ σχεδὸν τὴν εἰρᾶσιν ποιούμενοι, ἵνα τρόπον τινὰ διαζώσῃ τὸ ἄστῦ διὰ τῆς ἐν θαλάσῃ πορείας αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ πρὸς δύσιν τείχους τῆς πόλεως προσωρμίσθησαν, ἔνθα τῆς νεῶς ἐκβάντες πεζοποροῦντες οἱ τε βασιλεῖς καὶ πάντες οἱ τῆς γερουσίας βουλῆς καὶ ὁ τῶν ἱερῶν κατάρχων μετὰ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος τῇ προσηκούσῃ δορυφορία ὡς ἄλλην κιβωτόν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτην, τὸ τῶν ἀγιωτάτων καὶ τιμίων φρουρῶν σκευὸς παρέπεμπον. καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ τείχους μέχρι τῆς Χρυσῆς διεληθόντες Πύλης, εἶτα ἐκείθεν ἐντὸς γεγονότες τοῦ ἄστεος μετὰ μετεώρων ψαλμοῦν καὶ ὕμνων καὶ ᾠδῶν πνευματικῶν καὶ ἀπείρου λαμπάδων φωτὸς τὴν πάνδημον συγκροτοῦντες παραπομπὴν διὰ μέσης τῆς πόλεως τὴν πορείαν διήνουν, ἀγιασμοῦ μεταλαβεῖν καὶ κρείττονος σθένους τὴν πόλιν διὰ τοῦτο πιστεύοντες καὶ ἀβλαβῆ καὶ ἀπόρθητον εἰς τὸν αἰῶνα συντηρηθήσεσθαι (*De imag. Edessena*, str. 56, 8-25); obsekracija: ὁ θεῖον ὁμοίωμα τοῦ ἀπαράλλακτου πατρὸς ὁμοιώματος, ὃ χαρακτήρ τοῦ χαρακτήρος τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ὃ σεπτὴ καὶ πάντιμε σφραγὶς τοῦ ἀρχετύπου κάλλους Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν (*De imag. Edessena*, str. 68, 3-5); paradigma: ἢ δὴλον ὅτι καθάπερ τῷ Βαλαάμ ἡ θεία δύναμις ἐχρήτο διακόνῳ τοῦ τότε προαγορευόμετος... οὕτω καὶ νῦν ἡ ἐν τῷ θείῳ ἀπεικονίσματι δύναμις τῷ δαίμονι ἀπεχρήσατο (*De imag. Edessena*, str. 52, 6-9); parenteza: ὅθεν ταχὺ τῆς φήμης διαδοθείσης, ὅπερ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων συμβαίνει φιλεῖ – τὰ γὰρ παράδοξα τῶν πραγμάτων πολλοὺς ἔχει περὶ αὐτῶν ἀπαγγέλλοντας – ἐφθασε καὶ πρὸς τὸν Αὐγάρων (*De imag. Edessena*, str. 26, 9-11); poredba: τοῦ δὲ σχολάζοντος ὄχλου πρὸς

perifraza.⁵³ Također, i ovdje su uklopljeni citati, parafraze i leksičko-frazeološke paralele iz *Svetoga pisma*, što ne začuđuje s obzirom na tematiku djela, no ipak u vidno manjoj mjeri nego u Bazilijevoj biografiji.⁵⁴

Ono što je svakako znakovito i što bi, pored leksičko-frazeoloških paralela, također moglo upućivati na istoga autora jest to da se u obama djelima susreće uporaba kombinacije hijazma i hiperbata. Naime, monotoniju koja bi se stvorila učestalom pojavom hijazama autor *Vita Bas.* vješto razbija na taj način da nerijetko hijazam isprepliće s hiperbatom.⁵⁵ Takav spoj tih dviju stilskih figura uočen je na nekoliko mjesta u *De imag. Edessena*, u Porfirogenetovim pismima i u vojnim govorima, dok se u ostalim razmatranim dijelovima carevih spisa gotovo nigdje više ne pojavljuje.⁵⁶

2. 4. Vojni govori

Kako bismo upotpunili sliku o stilskim razinama u Porfirogenetovim djelima, preostaje nam još razmotriti dva careva svečana vojna govora. Iako je poznato kako Porfirogenet nije sudjelovao ni u jednome vojnom pohodu (Ahrweiler, 1967: 394; Ševčenko, 1992: 178, bilj. 23), govori upućeni bizantskoj vojsci održani su krajem careve vladavine. Prvi, koji nema adresata, datira se oko 952. – 953. godine, a drugi, adresiran

τὴν θεῶν συντρέχοντος καὶ ὡσπερ κύματα μακρὰ τοῦ δήμου πολλαχόθεν κινουμένου τε καὶ συρρέοντος (*De imag. Edessena*, str. 56, 26-58, 1).

⁵³ Antonomazija: ὁ Σωτήρ (*De imag. Edessena*, str. 20, 16); litota: τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀγνοοῦντα (*De imag. Edessena*, str. 8, 11–12); metafora: τῶ αὐτῶ τῆς ἀκαταληψίας γνώφῃ περικαλύπτεται (*De imag. Edessena*, str. 8, 7-8); perifraza: τὴν προσκύνησιν ποιησάμενοι (*De imag. Edessena*, str. 56, 9–10).

⁵⁴ Usp. *apparatus fontium* u izdanju E. von Dobschütz (1899: 38**–85**).

⁵⁵ Takvi bi primjeri bili: καὶ εὐεξία σώματος καὶ ῥώμη διαφέρων καὶ παντοδαπαῖς κοσμούμενος ἀρεταῖς (*Vita Bas.*, 3, 14-15); τὰς χεῖρας τηρήσῃ καθαρὰς καὶ τὸ προσήκον ἐμποίησῃ δέος (*Vita Bas.*, 62, 21-22). Radi izbjegavanja monotonije autor *Vita Bas.* često kombinira i izokolon s hiperbatom: κτημάτων ἐπιδόσει μεγάλων τε καὶ προσόδων ἱκανῶν ἀφθόνῳ χορηγία καὶ δαψυλεία (*Vita Bas.*, 73, 13-14).

⁵⁶ τὴν χεῖρα προσήρειδε καὶ τὴν τοῦ φαινομένου μετέγραφεν ὁμοιότητα (*De imag. Edessena*, str. 18, 3–4); εἰ οὕτω τῇ περὶ ἡμῶς δέδεσαι τῆς ἀγάπης χρυσῇ σειρᾷ καὶ τοὺς ἐμοὺς ποθεῖς ἀμούσους καὶ ἀηδεῖς καὶ σολοίκων πληρεῖς λόγους (VIII, 7, 1-2, ed. Darrouzès); ὡς ἀνυπόστατον ἔχετε τὴν ὀρμήν, ὡς ἀσύγκριτον τὴν ἀνδρείαν κέκτησθε (6, 2-3, ed. Vári).

istočnim stratezima, oko 958. (Ahrweiler, 1967: 402).⁵⁷ Govori pokazuju stilske karakteristike veoma slične onima koje su uočene u carevim pismima te u analiziranim dijelovima *De adm. imp.* Njihov je autor u najvećoj mjeri upotrijebio figure iskaza (adjunkcija, anafora, asindeton, hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, izokolon s homeoptotom ili homeoteleutom, metabola, paromeoza, paronomazija, poliptot, polisindeton, prosapodoza, sinonimija, zeugma);⁵⁸ kao što je očekivano, manje su brojne figure mišljenja (antapodoza, antiteza, epanortoza, hijazam, paradigma, personifikacija, poredba),⁵⁹ a najrjeđi tropi (antonomazija,

⁵⁷ Izdanje prvoga govora priredila je H. Ahrweiler (1967), a drugoga R. Vári (1908).

⁵⁸ Adjunkcija: καιρὸς ἦκει τὴν ὑμῶν ἀνδρείαν φανερωθῆναι, τὴν ὑμῶν εὐτολίμιαν διαγνωσθῆναι (4, 2-3, ed. Vári); anafora: καὶ αὐτοὶ παρόντες, αὐτοὶ τὴν ἐκάστου βλέποντες ἀρετὴν, αὐτοὶ καὶ τὰ βραβεῖα τοῖς ἀγωνιζομένοις παρέξομεν (95-96, ed. Ahrweiler); asindeton: ἐκεῖνοι γὰρ μοι κατεμήνυσαν ἀκριβῶς, ἐκεῖνοι τὴν ὑμῶν ἀρετὴν φιλαλήθως ἐγνώρισαν, πόσῃ μὲν τὴν ἀνδρείαν, πόσῃ δὲ τὴν ὀρμὴν, πόσῃ δὲ τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἐπεδείξασθε γενναιότητα (4-6, ed. Ahrweiler); hiperbat: ἐκ βασιλικῆς ἄρτι πλέξω τῆς γλώττης (2, ed. Ahrweiler); homeoarkt: παροῦσαν παραίνεσιν (1, 27, ed. Vári); homeoteleut: οὐκ ἔχει τίς γένηται, καὶ ποῖ τράπηται, κἂν τὸ θαρρεῖν νῦν πλάττηται (65, ed. Ahrweiler); izokolon s homeoptotom ili homeoteleutom: καὶ ὅπερ νῦν ὑμᾶς εἰς τόλμαν ἐμβάλλει, τοῦτ' ἐκείνους πάντως εἰς φόβον ὠθεῖ (27-28, ed. Ahrweiler); metabola: κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀγωνίσασθαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀγωνιεῖσθε (20-21, ed. Ahrweiler); paromeoza: τὴν ὑμῶν ἀνδρείαν φανερωθῆναι, τὴν ὑμῶν εὐτολίμιαν διαγνωσθῆναι (4, 2-3, ed. Vári); paronomazija: σάλπιγγος ἀκοῦσαι συγκαλούσης πρὸς τὸν ἀγῶνα (74, ed. Ahrweiler); poliptot: ἀναμίγνυμι τὰς ἐμὰς σάρκας ταῖς ὑμετέραις σαρξὶ καὶ ὅστ' αὖ τοῖς ὀστέοις (1, 19-20, ed. Vári); polisindeton: ἵνα ταῖς ὑμῶν ἀριστεῖαις καὶ νίκαις καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπικρατεῖαις καὶ τοῖς ἀηττήτοις τροπαίοις νευρούμενος καὶ θαρσοποιούμενος προθυμότερος γενήσομαι (5, 4-7, ed. Vári); prosapodoza: θαρσεῖτε τοιγαροῦν, ᾧ ἄνδρες ἐμοί, θαρσεῖτε (28-29, ed. Ahrweiler); sinonimija: τὸ διακαῆς καὶ διάπυρον καὶ θερμὸν (1, 35-36, ed. Vári); zeugma: πόσῃ μὲν τὴν ἀνδρείαν, πόσῃ δὲ τὴν ὀρμὴν, πόσῃ δὲ τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἐπεδείξασθε γενναιότητα (5-6, ed. Ahrweiler).

⁵⁹ Antapodoza: καὶ ὅπερ νῦν ὑμᾶς εἰς τόλμαν ἐμβάλλει, τοῦτ' ἐκείνους πάντως εἰς φόβον ὠθεῖ (27-28, ed. Ahrweiler); antiteza: ὁ τὰ ἀσθενῆ ἐνισχύων καὶ τὰ ταπεινὰ δυναμῶν (8, 39-40, ed. Vári); epanortoza: ταῦτα δὲ πάντα λίαν φοβουμένης ἔστι ψυχῆς, οὐ θαρρούσης (54-55, ed. Ahrweiler); hijazam: ἅπαντα γλῶσσα καὶ οὗς ἅπαν (17-18, ed. Ahrweiler); paradigma: ἡ γὰρ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου κατὰ τὸν ἐν προφῆταις ψάλλοντα Δαυὶδ <ἡγαλλιάσατο> ἐφ' ὑμῖν (1, 28-30, ed. Vári); personifikacija: πόσῃ μὲν δειλία, πόσος δὲ φόβος ἐκείνην πολιορκεῖ (63-64, ed. Ahrweiler); poredba: οἱ δ' ἄλλοι ὡσπερ ζιζάνια συναυξηθέντα τῷ σίτῳ ἀπερρίφθησαν τε καὶ ἀπεβουκολήθησαν (4, 16-18, ed. Vári).

metafora, perifraza).⁶⁰ I u ovome je slučaju autor na nekoliko mjesta posegao za citatima i parafrazama iz *Svetoga pisma*.⁶¹

Zaključak

Stilska obilježja odabranih dijelova Konstantinova literarnog opusa s velikom nam sigurnošću potvrđuju kako je car pisao u šest različitih stilskih razina. Njihov bi poredak od najviše stilske razine ka najnižoj izgledao ovako:⁶²

- 1) *Vita Bas*.⁶³
- 2) *De imag. Edessena*⁶⁴
- 3) korespondencija s Teodorom iz Kizika⁶⁵
- 4) svečani vojni govori⁶⁶
- 5) dijelovi *De adm. imp.* (uvodno poglavlje, pogl. 1, 4-24 te pogl. 13, 12-200)⁶⁷
- 6) uvodno poglavlje *De them.* i *De cerim.* te dijelovi *De expeditione*⁶⁸

Konstantinova se višestruka književna uloga zrcali u tome što se među spisima, koji su do nas došli pod carevim imenom, njeguje nekoliko vrsta književnih žanrova, od carskoga govora (*Vita Bas.*), ostalih vrsta govora (*De imag. Edessena*, vojni govori), diplomatsko-dokumentarnih spisa (*De adm. imp.*, *De cerim.*), sve do zemljopisno-administrativnih (*De them.*) i vojnih priručnika (*De expeditione*). Imamo li u vidu

⁶⁰ Antonomazija: κυρίου Σαβαώθ (3, 19, ed. Vári); metafora: λαὸς ἐμὸς περιούσιος, ἰσχυὸς ἐμὴ, σθένος ἀήττητον (19, ed. Ahrweiler); perifraza: τὴν παροῦσαν ἐκστρατεῖαν προθύμως ποιήσατε (8, 2-3, ed. Vári).

⁶¹ Usp. Ahrweiler, 1967: 398, bilj. 14, 15 i 16.

⁶² Pri sastavljanju poretka, osim vrsta stilskih figura i tropa, u obzir je uzeta i učestalost njihovih pojava u razmatranim dijelovima Porfirogenetovih spisa.

⁶³ Četrdeset i tri stilske figure (dvadeset figura iskaza, osamnaest mišljenja i pet tropa).

⁶⁴ Dvadeset i devet stilskih figura (šesnaest figura iskaza, devet mišljenja i četiri tropa).

⁶⁵ Dvadeset i četiri stilske figure (trinaest figura iskaza, devet mišljenja i dva tropa).

⁶⁶ Dvadeset i pet stilskih figura (petnaest figura iskaza, sedam mišljenja i tri tropa).

⁶⁷ Dvadeset i jedna stilska figura (dvanaest figura iskaza, šest mišljenja i tri tropa).

⁶⁸ U prologu *De them.* uočeno je sedam figura iskaza, u uvodnome poglavlju *De cerim.* devet figura iskaza i jedna mišljenja (ukupno deset), a u analiziranim dijelovima *De expeditione* sedam figura iskaza, tri mišljenja te dva tropa (ukupno dvanaest).

takvu heterogenost književnih vrsta, pojava različitih stilskih razina u tome slučaju nije neobična. Svjesnost o različitim stilskim izričajima u svojim djelima potvrđuje nam i sam Konstantin na dvama mjestima, u prvome poglavlju *De adm. imp.* te u prologu *De cerim.*, gdje je car iznio vlastita očitovanja o jeziku i stilu svojih djela:

Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ κατημαξευμένῳ λόγῳ καὶ οἷον εἰκῇ ῥέοντι πεζῶ καὶ ἀπλοῖκῳ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμην δῆλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ. Οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον διογκούσης καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμυλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σοὶ ἐσπευσα.⁶⁹

„Ako sam se za izlaganje predmeta poslužio utabanom stazom jasnoga govora i takoreći osrednjim i jednostavnim izričajem, ne čudi se, sine. Jer nisam se trudio pokazati primjer lijepog pisanja niti nadutog i uzvišenoga aticističkog stila, nego sam radije nastojao poučiti te svakodnevnim i govornim jezikom.“

Ὡς ἂν δὲ σαφῆ καὶ εὐδιάγνωστα εἶεν τὰ γεγραμμένα, καὶ καθωμυλημένη καὶ ἀπλουστέρα φράσει κεχρήμεθα.⁷⁰

„Kako bi ono što je napisano bilo jasno i lako razumljivo, poslužili smo se govornim i jednostavnijim jezikom.“

Porfirogenet kaže da je hotimice upotrijebio jednostavan i govorni jezik iz dvaju razloga, da bi ono što je napisano bilo lakše razumljivo i zato što želi poučiti svoga sina, a ne pružiti primjer pisanja visokim stilom.⁷¹ To nam ujedno daje i odgovor na pitanje zašto se on, kao isti pisac, u svojim djelima služi sad arhaizirajućim, sad govornim grčkim jezikom, što je neke proučavatelje carevih spisa nagnalo u sumnju je li moguće da isti autor piše tako različitim vrstama stilova.

Ohrabreni carevim riječima, kao i na temelju našega istraživanja, možemo zaključiti kako stilske razlike u Konstantinovim djelima stoje u

⁶⁹ *De adm. imp.*, 1, 8-13.

⁷⁰ *De cerim.*, I, str. 2, 15-17.

⁷¹ Zanimljivo je, kao što je primijetio Moravcsik (1939: 518), to da se car-pisac upravo u uvodnim poglavljima tih spisa te na mjestima koja su pisana u prvome licu (tu spadaju i ovi citirani dijelovi gdje se objašnjava upotreba jednostavnoga jezika), kao i ondje gdje se obraća sinu s opomenom ili poukom, poslužio arhaizirajućim grčkim jezikom, dok je jednostavan govorni jezik s vulgarizmima prisutan u ostalim dijelovima spisa koji se temelje na starijim izvorima.

neodvojivoj vezi s njihovim različitim književnim vrstama, tematikom spisa te s time komu su djela bila adresirana odnosno koja je bila njihova namjena. Generički aspekt kao i sadržaj građe uvjetovali su stupanj autorove angažiranosti oko podizanja stilskoga naboja. Najuzvišeniji stilski izričaj nalazimo u spisima sastavljenima za široku publiku. Tu prvenstveno spada *Vita Bas.*, pohvalni govor napisan u čast Porfirogenetova djeda Bazilija, čiji se političko-propagandni karakter potvrđuje time što je glorifikacija Bazilija i makedonske dinastije trebala polučiti oslobođenje Porfirogenetova djeda od krivnje za ubojstva dviju osoba hijerarhijski iznad njega, cezara Barde i cara Mihaela III., zahvaljujući kojima je neminovno bio ubrzan Bazilijev dolazak na vlast. Široj je javnosti bio namijenjen i govor *De imag. Edessena*, kojim je obilježen povratak čudotvorne Kristove slike iz Edese u Konstantinopol 944. godine, što je za religiozne Bizantinke zacijelo bio važan događaj. Nešto nižu razinu stilskoga izričaja nalazimo u pismima koja je Konstantin razmijenio s Teodorom, biskupom grada Kizika, te u vojnim govorima upućenima bizantskoj vojsci krajem Porfirogenetove vladavine. Unatoč tomu što je stupanj uporabe stilskih sredstava ovdje manji nego u *Vita Bas.* i *De imag. Edessena*, ipak je zamjetan autorov trud usmjeren postizanju specifična estetskog učinka. Intiman i prijateljski karakter korespondencije s Teodorom, Porfirogenetovim bliskim prijateljem i vrlo učenim čovjekom, potaknuo je cara na dinamiziranje uporabe retoričkih ukrasa, a isti je slučaj i kod vojnih govora čija je adhortativna funkcija trebala osnažiti moral i duh bizantske vojske u vrijeme kada je Bizant vodio ratove sa Sajfom al-Daulom, pripadnikom arapske dinastije Hamdanida. Carevim pismima i vojnim govorima po svojim se stilskim obilježjima približavaju razmatrani dijelovi *De adm. imp.*, spisa diplomatskoga karaktera s povjerljivim informacijama o tome kako upravljati bizantskim carstvom, koji je u svojoj glavnini pisan vrlo jednostavnim stilom (osobito oni dijelovi koji se temelje na starijim izvorima). Međutim, stilskom se izražajnošću izdižu ona mjesta gdje Konstantin piše u prvome licu ili se obraća sinu Romanu savjetima, poukama ili opomenama u toplu i didaktičnu tonu, koji proizlazi iz očeve brige i nastojanja da svoga sina opskrbi znanjem potrebnim za obavljanje dužnosti bizantskoga vladara.

Najnižu stilsku razinu uočavamo u *De them.* i *De cerim.*, spisima diplomatsko-dokumentarna sadržaja, čija nam rukopisna tradicija također potvrđuje da nisu bili namijenjeni objavljivanju kao ni za širu javnost. I oni su, kao i veći dio *De adm. imp.*, pisani jednostavnim jezikom, no njihovi su prolozi stilski ujednačeni s ostalim dijelovima. Specifična tematika tih spisa (opis tema koje su u sastavu Bizantskoga Carstva u *De them.* te opis bizantskoga dvorskog ceremonijala u *De cerim.*), kao i okolnost da se većina njihova sadržaja temelji na građi preuzetoj iz drugih izvora, onemogućila je njihovu autoru da stilski intervenira u većoj mjeri. Niska razina stilske izričaja u vojnome priručniku *De expeditione*, koji razrađuje detalje potrebne za organizaciju careva vojnog pohoda, također je uvjetovana tematikom kao i time što njegova glavnina počiva na starijem vrelu.

Podatak da se u razmotrenim dijelovima careva književnog korpusa ponavlja veći broj određenih stilskih figura i tropa (od figura iskaza adjunkcija, anafora, hiperbat, homeoarkt, homeoteleut, izokolon, metabola, paromeoza, paronomazija, poliptot, polisindeton, sinonimija i zeugma, od figura mišljenja antiteza, epanortoza, hijizam i poredba te od tropa antonomazija, perifraza i metafora) nedvojbeno potvrđuje postojanje zajedničkih stilskih karakteristika među tim djelima. Pored toga, sklonost učestalomu posezanju za biblijskim citatima i parafrazama (*Vita Bas.*, *De imag. Edessena*, korespodencija s Teodorom, vojni govori, dijelovi *De adm. imp.*), kao i kombiniranje hijazma s hiperbatom (*Vita Bas.*, *De imag. Edessena*, korespodencija s Teodorom, vojni govori), također ukazuju na specifičan autorov stilski afinitet i mogli bi ići u prilog tomu da je autor tih djela isti te da su u ovome slučaju stilske varijacije uvjetovane zahtjevima koje je redaktoru spisa nametala tematika odnosno sadržaj građe, ali i to jesu li spisi bili namijenjeni široj publici ili su zbog svoga povjerljivog i dokumentarnog karaktera morali ostati unutar carskoga dvorskog arhiva.

Izvori

- AHRWEILER, HÉLÈNE (1967) „Un discours inédit de Constantin VII Porphyrogénète“, *Travaux et Mémoires*, god. II, str. 393-404.
- BEKKER, IMMANUEL (ur.) (1838) *Theophanes Continuatus*, Impensis Ed. Weberi, Bonnae.
- DARROUZÈS, JEAN (ed.) (1960) *Épistoliers byzantins du Xe siècle*, Institut français d'Études byzantines, Paris.
- DARROUZÈS, JEAN – LEENDERT G. WESTERINK (ur.) (1978) *Théodore Daphnopatès. Correspondance*, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.
- GUSCIN, MARK (ur.) (2009) *The Image of Edessa*, Brill, Leiden – Boston.
- HALDON, JOHN F. (ur.) (1990) *Constantine Porphyrogenitus. Three treatises on Imperial Military Expeditions*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- MORAVCSIK, GYULA – ROMILLY J. H. JENKINS (ur.) (1967) *Constantine Porphyrogenitus. De administrando imperio*, 2. izd., Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies, Washington.
- PERTUSI, ANDREA (ur.) (1952) *Costantino Porfirogenito. De thematibus*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano.
- ŠEVČENKO, IHOR (ur.) (2011) *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo vita Basilii imperatoris amplectitur*, De Gruyter, Berlin – Boston.
- VÁRI, RUDOLF (1908) „Zum historischen Exzerptenwerke des Konstantinos Porphyrogennetos“, *Byzantinische Zeitschrift*, god. XVII, br. 1, str. 75-85.
- VOGT, ALBERT (ur.) (1967) *Constantin VII Porphyrogénète. Le Livre des Cérémonies*, sv. I-II, 2. izdanje, Les Belles Lettres, Paris.
- VON DOBSCHÜTZ, ERNST (1899) *Christusbilder: Untersuchungen zur christlichen Legende*, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig.

Literatura

- AHRWEILER, HÉLÈNE (1981) „Sur la date du De Thematibus de Constantin VII Porphyrogénète“, *Travaux et Mémoires*, god. VIII, str. 1-5.
- ANAGNOSTAKIS, ELIAS (1999) „Οὐκ εἶσιν ἐμὰ τὰ γράμματα. Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο“, *Σύμμεικτα*, god. XIII, str. 97-139.
- BURY, JOHN B. (1907) „The Ceremonial Book of Constantine Porphyrogenitus“, *The English Historical Review*, god. XXII, br. 86, str. 209-227 i 417-439.
- BURY, JOHN B. (1908) „Rasprava De administrando imperio“, *Vjestnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva*, god. X, str. 91-144. (hrvatski prijevod izvornika pod naslovom BURY, JOHN B. (1906) „The treatise De administrando imperio“, *Byzantinische Zeitschrift*, god. XV, br. 2, str. 517-577.)
- HIRSCH, FERDINAND (1876) *Byzantinische Studien*, Verlag von S. Hirzel, Leipzig.
- HUNGER, HERBERT (1978) *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, sv. I-II, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
- KATIČIĆ, RADOŠLAV (1977) „Bizantska književnost“, VRATOVIĆ, VLADIMIR (ur.) *Povijest svjetske književnosti*, sv. II, Mladost, Zagreb, str. 332-333.
- KRUMBACHER, KARL (1897) *Geschichte der Byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527-1453)*, 2. izd., C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
- LEMERLE, PAUL (1986) *Byzantine Humanism. The First Phase. Notes and remarks on education and culture in Byzantium from its origins to the 10th century*, Australian Association for Byzantine Studies, Byzantina Australiensia 3, Canberra. (engleski prijevod izvornika pod naslovom LEMERLE, PAUL (1971) *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture à*

Byzance des origines au Xe siècle, Presses Universitaires de France, Paris.)

- LONČAR, MILENKO (2002a) „Filološka analiza Porfirogenetovih vijesti o Hrvatima“, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zadru Sveučilišta u Splitu, Zadar.
- LONČAR, MILENKO (2002b) „Dalmatinske etimologije Konstantina Porfirogeneta“, *Folia onomastica Croatica*, god. XI, str. 149-174.
- MOMMSEN, TYCHO (1895) *Beiträge zu der Lehre von den griechischen Präpositionen*, 2. izd., Weidmannsche Buchhandlung, Berlin.
- MORAVCSIK, GYULA (1939) „Τὰ συγγράμματα Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς ἀπόψεως“, *Atti del 5 Congresso Internazionale di Studi Bizantini, Roma 20.-26. settembre 1936.*, Tipografia del Senato del dott. G. Bardi, Roma, str. 514-520.
- MORAVCSIK, GYULA (1983) *Byzantinoturcica*, sv. I, 3. izd., Brill, Leiden.
- OSTROGORSKY, GEORG (1953) „Sur la date de la composition du Livre des Thèmes et sur l'époque de la constitution des premiers thèmes d'Asie Mineure“, *Byzantion*, god. XIII, str. 31-66.
- RAMBAUD, ALFRED (1870) *L'Empire grec au Xe siècle. Constantin Porphyrogénète*, Librairie A. Franck, Paris.
- SERREQUI JURIC, TEUTA (2016) „Usporedba jezično-stilskih osobitosti Porfirogenetovih djela *Vita Basilii* i *De thematibus*“, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- SIGNES CODOÑER, JUAN (1989) „Algunas consideraciones sobre la autoría del *Theophanes Continuatus*“, *Erytheia*, god. X, br. 1, str. 17-28.
- ŠEVČENKO, IHOR (1978) „Storia Letteraria“, *La civiltà bizantina dal IX all'XI secolo: aspetti e problemi*, Università degli Studi di Bari, Centro di Studi Bizantini, Bari, str. 91-127.
- ŠEVČENKO, IHOR (1992) „Re-reading Constantine Porphyrogenitus“, *Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*,

- SHEPARD, JONATHAN – FRANKLIN, SIMON (ur.), *Variorum*, Aldershot, str. 167-195.
- TARTAGLIA, LUIGI (1982) „Livelli stilistici in Costantino Porfirogenito“, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, god. XXXII, br. 3, str. 197-206.
 - TOYNBEE, ARNOLD (1973) *Constantine Porphyrogenitus and his World*, Oxford University Press, London.
 - VARONA, PATRICIA (2010) „Contribución al problema de la cronología y las fuentes de la *Vita Basilii*“, *Byzantinische Zeitschrift*, god. 102, br. 2, str. 739-775.

Original scientific paper
Received November 21, 2017.

TEUTA SERREQI JURIC
University of Zadar, Department of Classical Philology

STYLE LEVELS IN THE WORKS BY CONSTANTINE PORPHYROGENITUS

Abstract

The question of the authorship of the literary corpus preserved under the name of Byzantine Emperor Constantine VII. Porphyrogenitus (913-959) has preoccupied scholars for more than a century. Uncertainty in the emperor's authorship arose for the most part due to the multitude of style levels of his writings, which in recent research has resulted in a disputation of the authorship of Porphyrogenitus involving most of the works attributed to him. This paper deals with the stylistic features of those parts of the *Corpus Constantineum* in which, according to experts, Porphyrogenitus had his own creative share. The results show that Constantine wrote using approximately six different style levels, and that the appearance of different stylistic expressions was conditioned by the literary genre, the subject matter and the circumstances addressed by the work in question. The common stylistic features present in the segments of the emperor's writings covered in this paper point to the fact that, in this case, it is possible that they were written by the same author, one who varied his writing style.

Keywords: Constantine VII Porphyrogenitus; figures of speech; style levels; authorship